

ตำราพระโอสถ
กรมวิชาการ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

สมเด็จพระมหาสมณะ

โปรดให้พิมพ์ครั้งแรก ทรงช่วยหออพระสมุดวชิรญาณ

แต่ปรทานเป็นของแจก

ในงานศุภอำมาตย์เอก พระยาประชุมประชาชนารด

(วัน, อมาตยานนท์)

น, ช. ม, น.

พิมพ์โรงรัฐศักดิ์ พ. ศ. ๒๔๕๘

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ โสภณพิทยการณาร ฉบับราชบัณฑิต

กรุงเทพฯ

คำนำ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณ
วโรรส ฯ สมเด็จพระมหาสมณะ ทรงพระปรารภ
จะรับพิมพ์หนังสือช่วยหออพระสมุทวชิรญาณ เป็นกา
รอุดหนุนความพยายามของกรรมการหออพระสมุท ฯ ซึ่ง
ชวนถวายพิมพ์รักษาหนังสือเก่า ให้ความรู้เจริญ
แพร่หลาย ในขณะที่เมื่อทรงปรารภอยู่นั้น พอท่านหุ่
นอมาศยานนท์ ซึ่งเป็นพระญาติ ไปเฝ้ากราบทูลหา
รื้อถึงเรื่องหนังสืออันมีประสงค์จะพิมพ์แจกในงานปลงศพ
อามาศย์เอก พระยาประชุมประชานารถ (วัน, อมาศยา
นนท์) น. ช., ม. ม. ผู้ดำมี จึงมีรับสั่งแจ้งพระ
ประสงค์มายังกรรมการหออพระสมุทวชิรญาณ ให้
กรรมการเลือกเรื่องหนังสือ ซึ่งเห็นสมควรจะทรงสร้าง
แต่ให้จัดการพิมพ์หนังสือนั้นถวายเป็นของส่วนพระองค์
ประทานแก่หออพระสมุทวชิรญาณส่วน ๑ ประทาน
ท่านหุ่ช่วยในงานปลงศพพระยาประชุม ฯ ส่วน ๑

(๒)

กรรมการหอพระสมุดฯ มีความยินดี ที่สมเด็จพระ
มหาสมณเถระ ทรงอุดหนุนการพิมพ์หนังสือในหอ
พระสมุดวชิรญาณ เพราะจะเป็นพยานปรากฏแก่คน
ทั้งหลายทั่วไป ว่าที่กรรมการชวนชวายเป็นเรื่องพิมพ์
หนังสือเท่าให้แพร่หลาย ได้รับความอุดหนุน โดยนิยม
ว่าเป็นสาระประโยชน์ทั้งในฝ่ายพุทธจักรและอาณาจักร

ข้าพเจ้าเป็นผู้ตรวจหาเรื่องหนังสือถวายสมเด็จพระ
มหาสมณเถระในคราวนี้ มาคิดว่า ถ้าจะเลือกหาเรื่อง
หนังสือในทางธรรมบรรยายไม่เหมาะ ด้วยพระองค์
ทรงบำเพ็ญธรรมทานอยู่เป็นเนืองนิจแล้ว ข้าพเจ้าได้
อ่านพระธรรมเทศนา ซึ่งพระองค์ทรงแสดงเมื่อเร็ว ๆ นี้
ทรงแสดงขัมมบท ๓ ว่า “อโรคิยาปรมาตภา ความ
ปราศจากโรค เป็นตภาอันประเสริฐ” ปรากฏขึ้นถึง
ขัมมที่ทรงแสดงข้อนี้ จึงมาคิดเห็นว่า เลือกหนังสือ
ซึ่งเป็นประโยชน์ในทางข้างบำบัดพยาธิ เป็นสุขทาน
แก่มหาชนเห็นจะดี ข้าพเจ้าจึงตรวจดูในหนังสือจำพวก

(ก)

เวชศาสตร์ ซึ่งมีอยู่ในหอพระสมุดวชิรญาณ พบตำรา
พระโอสถของเก่า เห็นว่าเป็นหนังสือดี ควรส่งเสริม
พระมหาสมณะจะทรงสร้างได้ ข้าพเจ้าได้นำความคิด
ทั้งนี้ไปกราบทูล พระองค์ทรงพระดำริเห็นชอบด้วย
จึงพิมพ์หนังสือตำราพระโอสถเล่มนี้เป็นครั้งแรก

เรื่องหนังสือที่พิมพ์ในตำราพระโอสถเล่มนี้ ที่จริง
เป็นหนังสือ ๒ เรื่อง แต่เนื่องกัน คือ ตำรายาในโรง
พระโอสถเรื่อง ๑ ตำราพระโอสถเรื่อง ๑ ข้าพเจ้า
ขนานนามสมุดเล่มนี้แต่ว่า “ตำราพระโอสถ” เพื่อจะ
ให้เรียกง่าย

เรื่องตำรายาในโรงพระโอสถ ซึ่งพิมพ์ไว้ข้าง
ตอนต้นมีตำนานปรากฏ ว่าเมื่อในรัชกาลที่ ๒ บัณฑิต
จัตวา ค. จุฑกักราช ๑๓๗๔ พ.ศ. ๒๓๕๕ พระบาท
สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยโดยทรงพระราชปรารภ ว่า
ตำรายาในโรงพระโอสถยังบกพร่องนัก จึงโปรดให้
พระพงษ์นรินทร์ ราชินิกุล ซึ่งเป็นโอรสของพระเจ้า

(๗)

ทรงขบขัน เวลานั้นรับราชการเป็นใหญ่อยู่ในกรมหมอ
เป็นผู้รับกระแสรับสั่ง ดื่บตามตามพระราชคณระแ
ข้าราชการ ตลอดจนราษฎร ผู้ใดมีตำรายาดี ขอให้
จดสรรพคุณยานั้น ๆ มาถวาย เพื่อจะได้ตรวจสอบ
จดลงเป็นตำราไว้ในโรงพระโอสถ ครั้นนั้นมีผู้จดตำรายา
ซึ่งเคยใช้ เคยเห็นคุณ ถวายตามพระราชประสงค์มาก
กรมหมอหลวงคงจะได้สอบสวน เด็กอกแตกที่เชื่อว่าดีจริง
จดลงไว้ในตำราหลวงสำหรับโรงพระโอสถ ตำรานั้น
มีฉบับหลวงอยู่ในห้องอาตักษณ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ
ชั้น ๔ กรมพระสัสมตอมรพันธุ์ ประทานมาให้คัดสำเนา
ไว้ในหอพระสมุดวชิรญาณ ได้คัดเฉพาะที่มีชื่อผู้ถวาย
ปรากฏอยู่ในฉบับหลวง มาพิมพ์ไว้ในสมุดเล่มนี้ข้าง
ตอนต้น

ตอนที่ ๒ ในเล่มนี้ ที่เป็นตัวตำราพระโอสถ ซึ่ง
ได้เคยประกอบถวายจริง บางชนานได้จดหมายบอก
วันที่ได้ทงพระโอสถนั้น สอบคัดกราชได้ความว่า เมื่อใน
รัชกาลที่ ๒ จึงว่าเนื่องกับเรื่องข้างตอนต้น ตำราพระ

(๖)

โสดกัน หอพระสมุดวชิรญาณได้ค้นฉบับมา ๓ เล่ม
สมุดไทยขนาดบาง นำเสียดายที่หนังสือ ๓ เล่มนี้ เล่ม ๑
จะเป็นด้วยปลวกกัดหรือไฟไหม้ ข้างปลายสมุดขาดไป
น้อย ๑ แต่เฉพาะทำให้ตัวหนังสือข้างท้ายบันทึกขาด
หายไปเสียมากบ้างน้อยบ้างทุกหน้าสมุด ถ้าจะใช้จำต้อง
เดาคำที่ขาดว่าจะเป็นอย่างไร การเดาคำรายา ข้าพเจ้า
เห็นว่าเป็นของไม่ควรทำ ด้วยพลาดพลั้งอาจจะเป็น
อันตรายแก่ผู้อื่น จึงยกทั้งเล่มทั้งเล่ม คงใช้ได้
แต่ ๒ เล่ม หนังสือชุดนี้เดิมเป็นของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
ชั้น ๒ กรมหลวงวงษาธิราชสนิท เป็นมรดกตกอยู่
กับพระวรวงษ์เธอ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ แล้วได้
มาแก่พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นไชยนาทนเรนทร
ประทานมายังหอพระสมุดวชิรญาณเมื่อเร็ว ๆ นี้

กรมหลวงวงษาธิราชสนิท ได้ทรงศึกษาวิชาแพทย์
มาแต่ในรัชกาลที่ ๒ ได้ทรงรับรักษาใช้ จนปรากฏ
พระเกียรติคุณเมื่อในรัชกาลที่ ๓ ในปลายรัชกาลนั้น

(๑)

โปรดให้ทรงกำกับกรมหมอ แต่ได้กำกับต่อมาในรัชกาล
ที่ ๕ จนประจวบเป็นอัมพาต พระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๒
กรมขุนวรจักรธรานุภาพ จึงได้ทรงรับหน้าที่กำกับกรม
หมอต่อมา เพราะเหตุที่กรมหลวงวงษาธิราชสนิท
ทรงชำนาญวิชาแพทย์ แต่ได้รับราชการกรมหมอมา
ช้านาน จึงทรงระส่ำระสายได้มาก แต่ทราบว่ามี
เมื่อต้นพระชนม์ ตำราแตกกระจายไปเสียหลายแห่ง
พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ ไม่ได้มาหมด แม้ที่ได้มา
นำเสียด้ายที่การรักษาในตอนหลัง หนังสือถูกฝนแฉ
ปลดวกกัด้ชำรุดเสียมาก เมื่อกรมหมื่นไชยนาทนเรนทร
ได้มา ทรงเกรงว่าหนังสือเก่าจะเป็นอันตรายนเสียหมด
จึงรับสั่งให้รับส่งมาไว้ในหอพระสมุด ฯ สำหรับพระนคร
เพื่อรักษาไว้ ให้อยู่ถาวรสำหรับชาติไทยต่อไป

ข้างท้ายคอนตำรายา โรงพระโอสถ ข้าพเจ้าได้ตั้ง
ตำรายาหอมเพิ่มเติมไว้อีก ๒ ขนาน เรียกว่ายาเทพมงคล
ขนาน ๓ ยาอินทโอสถขนาน ๓ ยา ๒ ขนานนี้ นาย
พันโท หม่อมเจ้ากรมสิทธิ ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ

(๑)

กรมขุนวรจักรธรานุภาพ มารักษาไข้ที่บ้านข้าพเจ้า
ได้วางยา๒ขนานนี้ แก่คนไข้เวลาดมีอาการกระวนกระวาย
ด้วยเสลดคั่งขึ้นขัดทางหายใจ ระวังทุกขเวทนาได้จริง
ข้าพเจ้าได้แต่เห็นคุณเอง จึงขอตำราไว้ หม่อมเจ้า
กกรมสิทธิศักดิ์ให้ แต่ได้อนุญาตในคราวนี้ ให้พิมพ์
รักษาไว้ในสมุดเล่มนี้ด้วย

เมื่อได้กล่าวถึงตัวตำราที่พิมพ์ ในสมุดเล่มนี้เสร็จแล้ว
ยังมีข้อความอีกข้อ ๓ ซึ่งข้าพเจ้าเห็นควรจะต้องเตือน
ผู้อ่านหนังสือเล่มนี้ไว้ ข้าพเจ้าเชื่อว่าบรรดาผู้ที่ได้รับ
แต่ได้ขานหนังสือตำราพระโอสถเล่มนี้จะพอใจ แต่จะ
อนุโมทนาในพระกุศล ซึ่งสมเด็จพระมหาสมณะได้ทรง
สร้างหนังสือเรื่องนี้ให้ ได้ทราบกันแพร่หลาย แต่ความ
จริงมีอยู่อีกอย่าง ๓ ซึ่งจะลืมเสียไม่ได้ ว่าตำรายา
ไม่ได้ทำให้เจ้าของเป็นหมอ ผู้ที่มีแต่ตำรายา ถ้ามิได้รู้
วิชาแพทย์ เอาไปประกอบใช้รักษาโรคโดยพลการ
อาจจะเป็นเหตุให้เกิดอันตราย หรือไม่เป็นประโยชน์

(๑)

ได้ตั้งความมุ่งหมาย ท่านทั้งหลายผู้มั่งคั่ง ถ้า
ประสงค์จะใช้รักษาโรค อย่าตั้งความที่ถ้าวร้อหลังนี้
ถ้าเดิมได้เป็นหมอมเอง ควรจะปลูกษาหาหรือผู้เป็นหมอ
เสียก่อน อย่าประกอบยา แม้มีเจตนาหมายเหตุว่า เคย
ตั้งถวายเป็นพระโสดถ เขาแต่โดยพละการ จึงจะเป็น
ผู้ไม่ตั้งอยู่ในความประมาท

อุ้งของฟ้าฟาก

หอพระสมุดวชิรญาณ

วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๘

ประวัติ

พระยาประชุมประธานาทร (วัน, อมาตยานนท์) เกิดในรัชกาลที่ ๓ เมื่อณวันอังคาร เดือน ๗ ขึ้น ๘ ค่ำ ปีชวดโทศก จุติศักราช ๑๒๐๒ พ.ศ. ๒๓๘๓ เป็นบุตรจมีนราชนาถา (เข้ม) ๆ เป็นบุตรพระยามหาอำมาตย์ (จ้อย) ได้เล่าเรียนในสำนักสมเด็จพระวันรัต (แดง) แต่ยังเป็นเปรียญอยู่วัดสุทัศน์ แต่ได้อุปสมบทที่วัดนั้น ถวายตัวทำราชการเป็นมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๕ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็นนายรองพิจิตรสรรพากร เมื่อปีชวดอัฐศก พ.ศ. ๒๔๐๘ รับราชการในตำแหน่งนี้ อยู่จนตลอดรัชกาล

ถึงรัชกาลที่ ๕ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนขึ้นเป็นนายสุตจินดา หุ้มแพร เมื่อปีกฤษณ์ศก พ.ศ. ๒๔๑๘ รับราชการในกรมมหาดเล็กต่อมาอีก ๓ ปี ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็นที่พระอนุรักษโยธา เจ้ากรมทวนทองซ้าย ในกระทรวงกลาโหม เมื่อปีชวดสัมฤทธิศก

(๓)

พ.ศ. ๒๔๒๓ เมื่อเป็นพระอนุรักษโยธา ได้ออก
ไปรับราชการเป็นข้าหลวงรอง ประจำอยู่ณเมืองภูเก็ต
๒ ปี ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนขึ้นเป็นพระยา
พิไชยชาญฤทธิ เมื่อปีจออัฐศก พ.ศ. ๒๔๒๘ ต่อมา
ได้ขึ้นไปรับราชการเป็นข้าหลวงรอง ในมณฑลพายัพ
ประจำอยู่ที่เมืองน่าน ในเวลารับราชการอยู่ที่นั่น ได้
ช่วยราชการปราบฮ่อ ซึ่งมาตีเมืองหลวงพระบาง แล
จัดการรักษาเมืองดงคัก ในสิบสองปันนา เมื่อเข้ามา
ดำรงกักตังพระบรมโพธิสมภาร รับราชการอยู่ใน
มณฑลภาคพายัพ ๔ ปี จนมีขาดโทษก พ.ศ. ๒๔๓๓
จึงได้กักตังมารับราชการกรุงเทพฯ ถึงมีมเส่งเบญจศก
พ.ศ. ๒๔๓๖ เมื่อเกิดเหตุอุทกภัยครั้งใหญ่ทางฝ่ายตะวันออก
พระยาพิไชยชาญฤทธิได้เป็นข้าหลวงออกไปตั้งจัดเสบียง
พาหนะส่งกองทัพอีกคราว ๑ เป็นคราวที่สุกซึ่งได้ออก
ไปรับราชการหัวเมือง แต่นั้นก็เข้ามารับราชการประจำ
อยู่ในกรุงเทพฯ จนมีมเส่งตปศก พ.ศ. ๒๔๔๘ มี

(๗)

ความซราทุพสภาพจะรับราชการไม่แรงแรงได้ตั้งแต่ก่อน
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานสัญญาบัตร เดือน
แปดพระยาประชุมประธานารด ตำแหน่งในกรมพระ
สุรัสวดีเป็นเกียรติศักดิ์พิเศษ ด้วยเป็นผู้ที่ได้ทรงคุ้นเคย
มาแต่ในรัชกาลที่ ๔ ทั้งได้รับราชการสนองพระเดช
พระคุณลำบากกรากกรำมาตามหัวเมืองมาก ไม่ต้องมี
หน้าที่ทำราชการอย่างใด ต่อมาพระยาประชุมประธานารด
เจ็บป่วยด้วยโรคชรามาแต่ปี^๕กุนทรวิศก พ.ศ. ๒๔๕๔ บ่อย
อยู่ ๒ ปี ถึงอนิจกรรมเมื่อปี^๕ฉลุเบญจศก พ.ศ. ๒๔๕๖
อายุได้ ๗๓ ปี ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์
ดุษฎี^๕ชั้นหนึ่งโดยลำดับตามบำเหน็จความชอบ จนถึง
เครื่องราชอิสริยาภรณ์ นิภาภรณ์^๕ชั้น^๕ที่ ๓
มณฑลนาภรณ์มงกุฎสยาม^๕ชั้น^๕ที่ ๓ เหรียญรัตนาภรณ์
รัชกาลที่ ๔ ชั้น^๕ที่ ๕ เหรียญปราบฮ่อ เหรียญจักร
พรรดิมาตา แลเหรียญที่ระภาคต่าง ๆ ตามบันดาศักดิ์

(๑)

พระยาประชุมประธานาภรต ได้หุ่่นเกตุทัต ขิดา
พระยาเพชรพิไชย (หนู เกตุทัต) เป็นภรรยา มีบุตร
ขิดาด้วยกัน ๓๐ คน หดวงพจนาดถินิจฉัย (ขึ้น
อมาตยานนท์) เป็นบุตรคนใหญ่ รองลงมาหดวง
อ่ำไพพิจารณกิจ (แก้ว อมาตยานนท์) เด็ก ขิดา
คนที่ ๔ เป็นภรรยาพระยาศรีธรรมศุกราช (เจริญ
จารุจินดา) ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์
ตติยจุฑาจอมเกล้าฝ่ายใน ปลัดขิดาที่ ๖ เป็นหม่อมห้าม
ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหดวงพรหมวรานุรักษ์
น่าน ขิดาที่ ๓๐ เป็นภรรยาหดวงนิพัทธชานุกฤต (ยู้งัย
นระนอง) ปลัดเมืองระนอง

ความเพิ่มเติมในประวัติของพระยาประชุมประธานาภรต
ควรกล่าวอีก ๒ ข้อ คือ

พระยาประชุมประธานาภรต ได้ฝึกหัดเป็นช่างถึง
ฝีมือดีมาแต่ยังหนุ่ม แปรดกกว่าช่างถึงอื่นที่ถึงได้
ทั้งไม้ ทั้งงา แด่คิดา เมื่อเป็นมหาดเล็กอยู่ในรัชกาลที่ ๔

(๑)

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ก่อดั้ง
ดั่งของต่าง ๆ ถวายที่ในพระราชวังเดิม เป็นต้นแต่ก่อดั้ง
พระเต้าศิลา ก่อดั้งพระเจดีย์ศิลา เข้าใจว่าเครื่องยศศิลา
อันทั้งสำหรับ ซึ่งพระราชทานพระบาทสมเด็จพระจุ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อทรงผนวชสามเณร ก็เป็น
ฝีมือพระยาประทุมประธานารกตั้ง ส่วนเจ้านายพระเจ้า
ลูกเธอ ที่ได้ทรงรู้จักคุ้นเคยกับพระยาประทุมประธานารก
แต่ครั้งนั้น ก็เพราะโปรดให้ก่อดั้งข้างเผือกพระราชทาน
เป็นตุ๊กตาคดผูกข้อพระหัตถ์ กระบวนไปต่อก่อดั้งไป
ตุ๊กตึงเป็นเหตุให้ทรงคุ้นเคย ประกอบกับอริยาไครยของ
พระยาประทุมฯ ซึ่งอยู่ในจำพวกมหาดเล็กที่รับเสด็จแด่
ปฏิบัติพระเจ้าลูกเธอที่ยังทรงพระเยาว์ เจ้านายชั้น
พระเจ้าลูกเธอในรัชกาลนั้น จึงมีไมตรีจิตติดต่อกับ
พระยาประทุมฯ มาแทบทุกพระองค์ แม้ในรัชกาลที่ ๕
พระยาประทุมฯ ก็ยังรับราชการเป็นช่างก่อดั้งดั่งของต่าง ๆ
ถวายต่อมา จนไปจากกรมมหาดเล็ก เมื่อพระยาประทุมฯ

(๖)

เป็นข้าทูลวงออกไปรับราชการอยู่หัวเมือง เวลาคงด้มา
กรุงเทพฯ ก็ยังคิดถึงสิ่งของเข้ามาทูลเกล้าฯ ๑ ถวาย ใน
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แดถวาย
ตามเจ้านายลูกเธอ ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวไม่ใคร่ขาด อีกประการ ๑ นั้นพระยาประทุม
ประธานรต เป็นข้าราชการคน ๑ ซึ่งหมั้นเฝ้าอย่างที่สุด
ตั้งแต่ในรัชกาลที่ ๔ มาจนในรัชกาลที่ ๕ คุเป็นไม่ว่าง
ขาดเฝ้าเด็ดทีเดียว จนถึงเป็นเครื่องถามกันเด่นใน
เจ้านาย เมื่ออยากทรงทราบว่ามีผู้คนไปมากหรือน้อย
มักจะถามกันว่า พระยาประทุม ๑ ไปหรือเปล่า เป็น
ของเด่นกันมาอย่างนี้ พึ่งเด็กเมื่อพระยาประทุม ๑ เข้าวัง
ไม่ไหว ด้วยเรื่องราวมีมาดังนี้ นอกจากคุณวุฒิใน
ราชการ ควรยกย่องได้อีกอย่าง ๑ ว่าพระยาประทุม ๑
เป็นผู้ที่เจ้านายบรรดาได้ทรงคุ้นเคย ย่อมทรงพระ
เมตตาแทบทั่วทุกพระองค์

ตำรายาน

ตำรายาน	ชื่อตำรายาน	หน้า	หน้า
บานแพนง			หน้าต้น
ตำรายา โรงพระโสมภ		หน้า	๓
ยาสุวรรณคุณวุฒิ	แก้ ^{๒๒} ค้อ	๒๒	๓
ยากัดฉนวน	แก้ ^{๒๒} ค้อหมอก	๒๒	๒
ยา ^๕ เฟื่องสมุทร	แก้ ^{๒๒} ค้อหมอก	๒๒	๒
ยาอินทประทาน	แก้ ^{๒๒} ตาช้ำ ตาแดง		
	ตาริดดีดวง		
	ค้อหมอก ค้อดง	๒๒	๒
ยามหาอาวสุ	แก้ ^{๒๒} ตาริดดีดวง		
	แก้ ^{๒๒} ค้อทงปวง	๒๒	๒
ยาสุริยของครักษ์	แก้ ^{๒๒} ไข้ตาบองราหู		
	แก้ ^{๒๒} ค้อตองแมชอ	๒๒	๓
ยามมณเฑียร		๒๒	๔
ยามหาระวันพิศ	แก้ ^{๒๒} ค้อตาบองราหู	๒๒	๔
ยาสดัสดัง	ทาแก้ ^{๒๒} ตาบองราหู	๒๒	๕
ยาพรหมภักดร	แก้ ^{๒๒} โศกเศร้าร้าย	๒๒	๕

(ตม)

ยากำถิงราชสีห์	บำรุงโลหิต	หน้า	๖
ยาขับโลหิตเน่าร้าย		„	๖
ยาบำรุงโลหิตให้งาม		„	๗
ยาสุรามาธิคุณ	ขับโลหิต	„	๘
ยาหนูกัด	ขับโลหิตอยู่ไฟ	„	๘
ยาเพลิงกรด	ขับโลหิตอยู่ไฟ	„	๘
ยาจักรวรัตนทิพย์	แก้โลหิตอยู่ไฟ	„	๘
ยาประสะโสด	แก้ลมทราง ๗ จำพวก	„	๓๐
ยาประสะขาว	แก้พิศม์ลมทราง ๗ จำพวก	„	๓๐
ยามหาเปราะ	แก้พิศม์ลมทราง ๗ จำพวก	„	๓๓
ยาประสะกระดุก	แก้ลมทราง ๗ จำพวก	„	๓๓
ยาแก้ลมทรางทง ๗ จำพวก		„	๓๓
ยาแดงวัดสุธา	แก้ตาแดง ตาแตกร้าย เมื่อยเน่า	„	๓๒

(ณ)

ยามหาสุขุม	แก้คอ แก้ริดสีดวง	หน้า ๓๒
ยามหาอุคม	แก้คอ แก้ริดสีดวง	,, ๓๓
ยาสุริยาจักร	ขมิ้วจักษุ จำเวญ น้ำเตยงจักษุ	,, ๓๓
ยาเทวจักษุ	แก้คอเนอ ค้อสาย แก้ตาแดง	,, ๓๔
ยาอินทจักษุ	แก้ริดสีดวงลมขินจักษุ	,, ๓๔
ยาเทพยจักษุ	แก้คอต่าง ๆ	,, ๓๕
ยาสังขรค์มี	แก้คอ แก้ผดผื่นคันตา	,, ๓๕
ยาแผ้วไฉยนา	แผ้วจักษุ	,, ๓๖
ยาอินทโชติ	แก้คอ	,, ๓๖
ยารัตนโรค	แก้คอหมอก แก้ตาชา	,, ๓๗
ยาสุวรรณไกรดาศ	แก้คอปวดเคือง	,, ๓๗
ยาแผ้วอากาศ	แก้คอ แก้ตาชาตามัว	,, ๓๗
ยาประสะเถลื้อ	แก้หืด	,, ๓๘
ยาประสะنامهนาว	แก้หืด	,, ๓๘

(ค)

ยาแก้หืด		หน้า ๑๘
ยาแก้หืด		” ๒๐
ยาแดงใหญ่	แก้คอ แก้ตาแดง	” ๒๐
ยาตั้งขรค์มี	แก้เจ็บตา ตาแดง	” ๒๓
ยาตรีวัตติผลตา	แก้ลมพรรตัก	” ๒๒
ยาทำตายเมฆ	แก้ลมในกองพรรตัก	” ๒๓
ยามหาอายุเวก	แก้ลมในกองพรรตัก	” ๒๓
ยาตรีผลตาใหญ่	แก้ลมพรรตัก อันเกิด ในกองมัตตชาฏ รัตตชาฏ	” ๒๔
ยาแก้ลมขึ้นตุง		” ๒๕
” ”		” ๒๕
” ”	แก้อุทงคมาวาคถ้ำ ทำให้แก้ลมคตัง	” ๒๕
ยาแก้ วิทยาสโรค	แก้พิษคตังซึ่งทำให้คตัง	” ๒๗
ยาพอกแก้พิษคตัง		” ๒๗
” ”		” ๒๗

(ค)

ยาพอกแก้พิษฝี		ฟ้า ๒๗
”	”	” ๒๗
”	”	” ๒๗
ยาแก้บวม & ปรากฏ		” ๒๗
ยาแก้บวม		” ๒๗
”	”	” ๒๗
”	”	” ๒๗
”	”	” ๒๗
”	”	” ๓๐
ยาอินทโอสถ	แก้ ไข้ แก้สดบ	
	แก้ หืด วิดีดีดวง	
	วรรณโรค	” ๓๑
ยาเทพมงคล	แก้ หอบ แก้ชัก	
	แก้สดบต่าง ๆ	” ๓๒
หมายรับสั่ง	ยกขบวนเข้าครหมอ	” ๓๓
วิธีแก้ ไข้จับ	แต่ว่าด้วยยาควินิน	” ๓๔

(ก)

ตำราพระโสดก		หน้า ๓๕
พระตำรามหาไชยเวก	แก้ดม ๓๕ ประการ	„ ๓๕
ยาไวยเทพี	แก้ดมทะเลแห้ง	
	แก้ดมบั้งชาฏ อัมพฤก	
	ดมก่ด่อน	„ ๓๖
พระตำรามหาเวโย	แก้ดม แก้ โดหิต	
	หืดไอ ก่ด่อน	
	ได้เดื่อน	„ ๓๗
พระโสดกทรงสูบ		„ ๓๗
พระโสดกถันรูศิวเวก		„ ๓๗
พระตำราน้ำดับพิษมี		„ ๓๗
พระโสดกมหาจักรใหญ่	แก้ดมพรรตัก	
	ดมบั้งชาฏ	
	ดมเมื่อยขบ	„ ๓๘
พระโสดกทรงรม		„ ๔๐
• ✕ ✕ •		
ตำราขมวดตำราหลวง		„ ๔๐

(ท)

พระตำราวิสัยมพยา	แก้ลม แก้ไข บั้งสำระไหล		
	แก้สนับนาศ จุกเสียด	น้ำ	๔๓
พระตำรายาเขียว	แก้ไข้ตาต้อตาด	,,	๔๓
พระโอสถน้ำมัน	แก้เห็บหมา เมื่อยขบ		
	พอกบวม	,,	๔๒
พระโอสถแก้			
วิดัลคองงอก	แก้เมื่อยออกตำโองธาตุ	,,	๔๒
พระโอสถทุเลา		,,	๔๓
พระโอสถทรงรม		,,	๔๔
ตำราพระโอสถตั้งประจำเวลา		,,	๔๔
พระโอสถถวายเวลาเช้า		,,	๔๔
พระโอสถถวายเวลาสี่โมงเช้า		,,	๔๔
พระโอสถถวายเวลาม้าย ๒ โมง		,,	๔๕
พระโอสถถวายเวลาทุ่มเศษ		,,	๔๕
พระโอสถถวายเวลา ๒ ยาม		,,	๔๖

(๒)

พระโอสถหิงค์	แก้พระวาโยบัตฆาญ	หน้า ๕๖
พระโอสถหิงษธาตุ	แก้พระวาโยกถ่อน บัตฆาญ	” ๕๗
พระโอสถวิประธาตุเตโช	บำรุงพระธาตุ	” ๕๗
พระโอสถทรงเหยียบ		” ๕๗

บ้านแพนบก

๑ คุุณมคัศุ จุศศักราช ๑๑๗๕ มกฐะสังวัจฉร
มฤคศิรมาศกาพบัคษั เทรสมัดฤถัศุวาร บวิเฉท
กาดก้าหนด พระบาทสมเด็จบรมชรรวมฤคราชาธิบตี
ศัรวีสุททธิวงษั องคความหาพุททชางกูรราช บรมนารถ
บรมบพิตรพระพุททเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงทศพิชราชชรรวม
ประกอบด้วยพระกรุณาคุณอันประเสัวีรุ ได้มหาปราบ
ดำภิเศกผ่านพิภพกรุงเทพทวาราวดีศัรวียุทธยา มหา
คิตถภพ นพรัตนราชธานีบุรีรมย์ เสด็จออกณพระที่นั่ง
บุษบกมาตามหาจักรพรรดิพิमान โดยสถานอุตุราภิมุข
พร้อมด้วยเสัวกากรบวรราชกระวี มนตรีมุขมาตยานุชิต
อุทิตยชาติราชสุริยวงษั พงษัพฤตมาโหราจารย์ พร้อม
เผ้าเบ้องบาทบงกชมาศโดยอันดับถานาศักติ จึงทรง
พระดำริหว่า ทุกวันันคัมภีร์พพษัณ โรงพระโอสถ
เสัอมสุญไป มิได้เป็นเรื่องคัณเรื่องปลาย อนึ่งเด้าแพทย
ผู้เก้าที่ธานีช้านาญในลักษณโรค แดสรพคุณแห่งยานัน

ก็มีอยู่บ่อย ภายหลังยากที่ถูกบุตรจกเด้าเรียนให้ชัดเจน
ได้ แล้วทรงพระมหากรุณาจะให้เป็นที่คานหิดประโยชน์
แก่สมณะที่พรหมณ์ อาณาประชาราษฎร์ในขอบ
เขตที่สืบต่อไป จึงมีพระราชโองการมาณพระ
มณฑุรสุรสีหนาท ดำรัสสั่งพระพงษ์อำมรินทร์ราชินิกุล
ให้สืบเสาะหาคำรายดักษณโรคทั้งปวง ในข้าทูล
ดของขลุ้พระบาท แดราษฎร พระราชาคณะทุกอาราม
ก็ได้ส่งมาทูลเกล้า ฯ ถวายหลายฉบับ มีวิธีต่าง ๆ กัน

ตำรายาโรงพระ โยสถ

๑ ดิทธิการีย จะกล่าวคัมภีร์ยา ก็คือวิเศษสรรพคุณ
สำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในกาลก่อน ประมอญไว้ ให้แก่
สรรพโรคทั้งปวงต่าง ๆ สืบกันมา

ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คือคุณสรรพคุณยา
ซึ่งจะแก้สรรพจักษุโรค สัมมุติว่าต่อนั้น โดยในยดั่งนี้

๑ ยาชื่อสรรพคุณวรมิ เขาพิมพ์เส้น ดินถนนำสุทธิ
มัตถักคีตาสุทธิ โกฎทั้งห้า กระจวาน ตรีกระฏุก
ตรีผลตา รากกระพังโหม รากหญ้านาง รากชาเกล็ด
กระชาย โปด หอม กะเทียม ขมิ้นอ้อย คีละชันภาค
ตั้งเหลื่อม คีจระเข้ คีเต่า เขาเด่มอภาค ทำเป็นจุน
บดด้วยน้ามะนาว บดทำแท่งไว้ ฝนบ้ายจักษุ แก้สรรพต้อ
ทั้งปวงหายคั่น

๒ ยาชื้อกัถนชรณึ เอापิมเส่นส่วน ๓ รากอัญชัน
๒ รากขี้เหล็ก รากขี้กาแดง รากขี้ดิมอน ถึงละ
๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำมะนาวบ้าย
จักษุ แก้วค้อหมอกให้เกล็ดอนจากองค์จักษุหายคืนัก ข

๓ ยาชื้อเพองส้มทุ เออดีจระเซ่ ส่วนส้ม ถึงละส่วน
ดินน่าน้ำสุททิ ๒ ส่วน ใบทองหุดางใบมน ๓ ส่วน ทำ
เป็นจุนบดทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำมะนาว บ้ายจักษุ
แก้วค้อหมอกให้เกล็ดอนไปหายคืนัก ข

๔ ยาชื้ออินทประทาน เอापิมเส่น ดินน่าน้ำสุททิ
พริกถ่อน ขิงสด ถึงละส่วน ใบผักเค็ด ใบข้อนกดอง
ถึงละ ๒ ส่วน ทำเป็นจุน เออดีจระเซ่ขันน้ำมะนาวเป็น
กระสาย บดทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำมะนาวบ้ายจักษุ
แก้วค้อหมอกทำให้จักษุช้ำให้แดง แก้วค้อหมอกดอง
(วิตถัดวง) ขันจักษุแก้วค้อหมอกค้อดงน้นหายคืนัก ข

๕ ยาชื้อมหาอาวรุ เอापิมเส่นเกล็ดดี ดอกจันทร์
กระวาน โกฎ้อ โกฎูเขมา เทียนดีคัมพู ตามยา

จึงสด ขมน้อย ตั้จรวเข้ ตั้ตะพวน้ำ ถึงตะส่วน
 ทำเป็นจุนบดทำแห้งไว้ ฝนใส่จักษุ แก้กั้รพทุกดวง
 (วิดดีดอง) ขันจักษุ แก้กั้รพค้อทงปวงหายคั้นัก ข
 ด้รพยา & ขนานน ของข้าพระพุทธรเจ้าขนราชเนตร
 ทูตเกล้า ๆ ถวาย ขอเคชะ ๆ ได้ใช้แล้ว

๑ สิทธิการีย จะกต่างคัมภีร์ยา ค้อวิเคษด้รพคุณ
 ดำเร้จ อันหากรียกต่างประมวญไว้ ให้แก้กั้รพโรค
 ทังปวงต่าง ๆ ดับกันมา

ในที่นี้จะว่าแต่ด้รพคุณวิเคษ ค้อคณะด้รพยาที่
 จะแก้ ซึ่งโรคอันบังเกิดแก่กุมาร กุมารี่ ทังหาย
 อันเปนอาคันคุดะโรค ซึ่งโลกสมมุติว่าตาบองราหูนั้น
 โดยไนยคั้ง

๑ ยาชื่อสุริยของครกษั เขากระตุกคี้สะวานรเผา
 ไกดเส้มา ดอกหนาด รากกะทกรก เปราะหอม
 ถึงตะส่วน ผิดมะตุ่มอ่อน ๓ ส่วน กราบงูเห่า ๘ ส่วน

ทำเป็นจุนบดตะถายน้ำดอกพิกุดต้ม แทรกทองคำเปลว
 ลง ๓๓ แผ่น ทำแท่งไว้ ตะถายน้ำใบหญ้าแพรก น้ำใบ
 พืมเด่นก็ได้ ต้มตามวิธีให้กิน แก้ไข้ในกุมารอันต้อง
 ลำบองราหู ๓๒ เดือน แด่ต้องแม่ชื้อ ๗ วัน แด่แก้
 ด้รพบักซ์ทั้งปวง มีสุนัขพบักซ์เป็นคัน มีกาพบักซ์
 เป็นที่ตุ้ด น้้นหายสันวิเคษณ์ัก

๒ ยารมผ้าอ้อม เขาใบสาบแว้ง ใบสาบกา ใบหนาด
 ใบหวานน้ำ ใบหิงหายนา โคลงันโต กะตองแมงดา
 เขากะบือ มหาหิงค์ เขาเส่มอภาค ทำเป็นจุน แด้ว
 เขาโรยในถ่านไฟรมผ้าอ้อมแด่แก้ลำบองราหูหายตันัก

๓ ยาชื่อมหาระวันพิศ เขาโกฏกระดูก กฤษณา
 ใบหนาด หอมแดง ลึ่งตะถ้วน เปราะหอม ๒ ส่วน
 ทำเป็นจุน บดด้วยน้ำหอมแดง ทำแท่งไว้ ตะถายน้ำ
 ดอกไม้พ่นแก้พิศมีลำบองราหู อันบังเกิดมาด้วยธาตุทั้ง ๕
 ภายนอกนนหายตันัก

๔ ยาชื่อสหัสรังษี เอชเอ็มเอช เอชเอ็มเอช เอชเอ็มเอช
ใบหนาด เฝ็มแมงดา มหาหิงคุ์ เอชเอ็มเอช ทำ
เป็นจุน บดด้วยน้ำใบหิงหายนา ทำแห้งไว้ ละลายน้ำควา
น้ามูตร ก็ได้ ทาตวิกรมารอันค้องดำของราหู ๑๒ เดือน
ซึ่งเป็นอาคันตุกะโรคหายสิ้นคั่นัก ข

สรรพยา ๔ ชนิดนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า ขุนกุมาร
ประเสริฐ ทุตเกล้า ฯ ถวาย ขอเดชะ ฯ ได้ ไซ้แล้ว

๑ ดิถีการีย จะกล่าวตำรายา คือวิเศษสรรพคุณ
ตำเรีจ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวญไว้ ให้แก่
สรรพโรคทั้งปวงต่าง ๆ สืบกันมา

ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยา
ที่จะแก้ซึ่งโรค อันเป็นชาติโตหิต อันบังเกิดตามฤดูเคย
อันเป็นปรกติโทษโดยในยดงัน

๑ ยาชื่อพรหมภักตร เอชเอ็มเอช คอกจันท์
ถึงละอ่อน มหาหิงคุ์ ยางสดัดไต การบูร ถึง

ละ ๕ ส่วน พริกหอม ๕ ส่วน ทำเป็นจุน เอาน้ำ
 เปิดอกมะรุมต้มเป็นกระสาย บดแก้วจึงเอาได้กะทะขึ้น
 ตั้งไฟกวนพอข้นได้ ทำแท่งไว้ กินตามธาตุหนักธาตุเบา
 ระระโตหิตเน่าร้าย ซึ่งกระทำให้ปวดท้องให้จุกเสียด
 หายสิ้นวิเศษนัก ๖

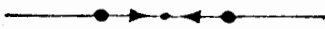
๒ ยาร้อยกำลังราชดีห์ เขาผลจันทน์ ดอกจันทน์
 กระวาน กานพลู เตือกแรด สิ่งละส่วน โกฎ้อ
 โกฎูเรมา โกฎูเขียง โกฎูจูดำพา โกฎูบัว เทียนดำ
 เทียนแดง เทียนขาว เทียนเข้าเปิดอก เทียนตาคักแตน
 สิ่งละ ๒ ส่วน เจตมุดเพลิง ๓ คำน คีปตี ชิงแห้ง
 รากชะพลู ดอกพิกฤต ดอกบุญนาค ตำรภี เกสร
 บัวหลวง ดอกมลิ ดอกจำปา ดอกกะดังงา ดอกคำ
 กฤษณา กดำพัก ชลูด ขอนดอก อบเชย ชะเอมเทศ
 จันทน์แดง จันทน์ขาว สิ่งละ ๕ ส่วน ฝางเส้น ๘ ส่วน
 ต้มตามวิธีให้กินบำรุงโลหิตให้งามบริบูรณ์วิเศษยิ่งนัก ๖

๓ ขนानหนึ่ง เขารากคนที่ส่อ รากมะอึก เปิดอก
 ไม้แดง เปิดอกนนทรีย์ พริกไทย ชิงแห้ง คีปตี

เปิดน้อย เปิดใหญ่ เขาเสมอกาก คัมตามวิธีให้กิน
ขับโลหิตอันเน่าร้ายหายสิ้นวิเศษนัก ๗

๕ ๗ นานหนึ่ง เขาสามส่วน ๓ ใบมะกา แก่น
เสม็ดสาร ผางเส้น เปลือกถนนทรี สิ่งละส่วน คัมตาม
วิธีให้กินบำรุงโลหิตให้งาม ทั้งขับโลหิตเน่าร้ายซึ่ง
กระทำอาการให้จุกเสียดแน่นเพื่อคัดค้านเหียน แดแก่โลหิต
ตัวปลิงเกาะตามกระดูกสันหลังนั้นหายสิ้นวิเศษนัก ๗

สรรพยา ๕ ๗ นาน^๕ ของข้าพระพุทธเจ้า หมิ่น
อินเวทย ทูลเกล้าฯ ถวาย ขอเดชะฯ ได้ ไซ้แล้ว

๑ สิทธิการีย จะกล่าวด้วยคำราชา คือวิเศษ
สรรพคุณดำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวญไว้
ให้แก่สรรพโรคทั้งปวงต่าง ๆ สืบกันมา

ในที่^๕นี้จะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยา
ซึ่งจะแก่สรรพโลหิตโรค อันบังเกิดในวิธีกุดเพลิง
กล่าวคือคอดคอบุรแล้ว แลนอนเพลิงอยู่นั้นโดยไนยคิง^๕

๑ ยาชื่อสุรามะธิคุณ เขารากกุ่มทั้งสอง ถึง
 ละ ๓ ส่วน รากนกเขา ๑๒ รากขี้กาแดง ใบมะตูม
 รากทองแตก ยาตำ ถึงละ ๑๖ ส่วน รากคัตไค้สด
 ๕๐ ส่วน ใบมะกา ๘๐ ส่วน รากชะพลู ๒๐๒ ส่วน
 ต้มตามวิธีให้กิน ขับโลหิตเน่าร้ายให้ตกสิ้นต้นกั ข

๒ ยาชื่อหนูกั เขาตรีกระฎุก ด้านส้ม ถึงละ
 บาท ๓ ถ่านไม้สัก หอยแครงเผาถึงละ ๓ บาท หนุ้า
 ขอนไฟ ๕ บาท ผลมะกรูด ๓ ผล ทำเป็นจุนบดทำ
 แท่งไว้ ละลายสุราให้กินตามก้ำดัง ขับสรรพโลหิต
 ซึ่งเน่าร้ายทั้งปวงอันยังเกิดขึ้นในวิธีกุณเพลิงก็ดี แด
 บังเกิดขึ้นในโลหิตปรกติโทษ แดทุกจริตโทษก็ดี ยา
 ษานานสามารถแก้ได้ทุกประการ ตามอาจารย์กล่าวไว้
 สืบกันมา ว่าวิเศษยิ่งนัก ข

๓ ยาชื่อเพลิงกรด เขาสังข์เผา ด้านส้ม ดิน
 ประดิวขาว เทียนดำ เทียนขาว ผลจันทน์ ดอกจันทน์
 ตรีกระฎุก โปด ขมิ้นอ้อย เกตุ้อดินขาว ถึงละส่วน

เปิดอกทั้งก่อน เปิดอกมะพูด เปิดอกมะเกตุอ ราก
ทองแตก ^๕ ถึงระ ๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้
ละลายน้ำต้มด้วยชูให้ กินตามกำลัง ขับโลหิตในวิธี
กุดเพลิง คือคดอบบุตรแล้วแดนอนเพลิงอยู่นั้น โดหิต
เน่าร้ายทั้งปวงตกสันต์นี้

๕ ยาชื่อจักรรัตนทิพย์ เอาโกฐเขมา โกฐพุงปลา
เทียนดำ เทียนขาว เปราะหอม ดีปลี ผดกดีเค้า
ถึงระส่วน เจตมูล๒ ส่วน ทองคิง ๘ ส่วน ทำเป็นจุน
บดทำแท่งไว้ ละลายสุราให้กินตามกำลัง ดันโลหิต
เน่าร้ายอันเกิดขึ้นในวิธีกุดเพลิงนั้นหายวิเศษนัก

สรรพยา ๕ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า หมิ่น
จะมรดิน กุดเกล้า ๆ ถวาย ขอเดชะ ๆ ได้ใช้แล้ว

๑ สิทธิการีย จะกล่าวด้วยคำราชา คือวิเศษ
สรรพคุณล้ำเลิศ อ้นอาจารย์เจ้าในก่อนประมวญไว้
ให้แก่สรรพโรคทั้งปวงต่าง ๆ สืบกันมา

ในที่นี้จะว่าด้วยสรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยา
ซึ่งจะแก้วโย อันบังเกิดในกุมาร โดกสัมมุติว่าดม
ทราง ๗ จำพวกนั้นโดยไนยดังนี้

๑ ยาชื่อประสะไพล เขาผลจันทน์เทศ กระจวาน
กานพลู ผิดมะกรูด หวานน้ำ ชิงแห้ง หอมแดง
มหาหิงคุ์ ยาคำ นำประธานทองสุทฺธิ การบูร ดึง
ละส่วน ไพล ๑๑ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแห้งไว้ กระจาย
นำมะกรูดเผาให้สุก แทรกการบูรให้กิน แก้ลมทราง
ทั้ง ๗ จำพวก ซึ่งกระทำพิศม์ต่าง ๆ นั้นหายคั้นัก ข

๒ ยาชื่อประสะขาว เขาสังข์เผา เบี้ยผู้เผา กระจุก
งูทับสมิงคดาเผา พยาธา รากพุงค้อ รากมะนาว
ปุนขาว ชะมดเขียง พิมเสน เขาเล้มอภาค ทำเป็นจุน
เอานาทศเขา เอานาเนาเขี้ยว แทรกคั่งเห็ดอมเป็น
กระจายบดทำแห้งไว้ กระจายนาดอกไม้ ใต้ให้กินแก้
พิศม์ลมทรางทั้ง ๗ จำพวกหายคั้นัก ข

๓ ยาชื้อมหาเปราะ เขาดอกบุญนาท กฤษณา
 กตัญญู ผิวมะกรูด หัวน้ำ การบูร ไคร้หอม
 หอมแดง ดั่งละล่อน เปราะหอม ๓ ส่วน ทำเป็นจุน
 บดทำแท่งไว้ กระจายหน้าดอกไม้แทรกพิมพ์เส้น ทั้งกิน, ทั้ง
 ะโถม, ทา, ก็ได้ แก้วพิศม์ถวางทั้ง ๗ จำพวก
 แดสรพทรางอันจรมานันหายสิ้นด้นัก ๒

๔ ยาชื้อประสะกระตุก เขาตรีภฏุก สัก้าน
 ะพดู เปตั้น้อย กระเทียม ส้มเทศลูกใหญ่ ดั่ง
 ละล่อน กระตุกงูเห่าเผา ๘ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้
 กระจายหน้าผักเป็ดแดงคัมให้กิน แก้วถวางทั้ง ๗ จำพวก
 นหายด้นัก ๒

๕ ษานนหนึ่งแก้วถวาง เขามุดแพรวู พริกไทย
 ๒ ถ่านไม้สัก ๓ ปูนแดง ๔ ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้
 กระจายหน้ามะกรูดทาห้องกุมาร แก้วถวางทั้ง ๗ จำพวก
 หายด้นัก ๒

๖ สรรพยา ๕ ษานน ของข้าพระพุทธเจ้า หมัน
 พรหมาเนตร ทูตเกล้าฯ ถวาย ขอเดชะฯ ได้ใช้แล้ว

● ดิถีการวิย จะกล่าวด้วยคำราชา ก็อวิเศษ
 ธรรมคุณดำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวญไว้
 ให้แก่สรรพโรคทั้งปวงต่าง ๆ สืบกันมา

ในที่นี้จะว่าด้วยสรรพคุณวิเศษ ก็อคุณะสรรพยา
 ที่จะแก้จักษโรค สัมมุติว่าค้อยต่าง ๆ นั้นโดยในยดั่งนี้

๑ ยาชื่อแดงวัดสุธา เขาชะมดเขียง พิมเสน
 ฝืนคิบ ผลจันทน์เทศ อบเชยเทศ กฤษณา ดั่งละส่วน
 จันทน์ทั้ง ๒ ดั่งละ ๒ ส่วน ขอนดอก ครั่งคั้น
 เปลือกมะขามขบ เปลือกมะไฟ ดั่งละ ๔ ส่วน ทำ
 เป็นจุนบดด้วยน้ำดอกมะลิสด ทำแท่งไว้ ในรุ่มกว่า
 จะแห้ง ฝนบ้ายจักษ แก้วจักษแดง ให้ปวดให้เคือง แล้ว
 หมอกมัวให้สว่าง สมนานจักษแตกร้ายเบอยเน่าทั้งปวง
 หายคั้นัก ๗

๒ ยาชื่อมหาสุทม เขาขมิ้นอ้อย กระเทียม โปด
 ดั่งละส่วน พริกอ่อน ชิงแห้ง ดั่งละ ๒ ส่วน ดินถน่ำ
 ใบผักเค็ด ดั่งละ ๑๖ ส่วน ใบบับ ๑๖ ส่วน ทำ
 เป็นจุนบดด้วยน้ำใบผักเค็ด ทำแท่งตากไว้ ในรุ่มกว่า

จะแห้ง ฝนบ้ายจักขุ ชำระคือสายโลหิตในดวงจักขุขาว
 เก่งในจักขุตา แดแก่ฤศดวงในจักขุแด แดแก่สรรพคือ
 ทั้งปวงหายคืนก็

๓ ยาชื่อมหาอุตม เขาเทียนดำ เทียนขาว เทียน
 ดัดบข ดอกจันทร์ ดินทเด ผดปราย ผดมะขามบ้อม
 แก่นเทียนดัดบข แก่นสนเหนือ ดอกชลุติ ดั่งละส่วน
 ชมดเชียง พิมเสน ดั่งละ ๒ ส่วน ดีฟาน ดีจรวเข
 อีแพะ ดั่งละ ๓ ส่วน ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำเถาคำตั้ง
 ทำแท่ง ฝนด้วยน้ำค่างบ้ายจักขุ แล้วจักขุแก้หมอกมัว
 ให้สว่าง แก่ฤศดวงจักขุแหร แดแก่สรรพคือทั้งปวง
 หายวิเศษนัก

๔ ยาชื่อสุริยาธิจร เขาผดจันทร์เทศส่วน ๓ ดอก
 ขจร ๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำท่าบ้าย
 จักขุ เป็นยาสุริวจักขุ แดจาเวิญซึ่งนำแดงจักขุ
 ให้บริบูรณ์วิเศษนัก

สรรพยา ๔ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า ขน
 ประสาทโนยนา ทุดเกล้าฯ ถวาย ขอเดชะฯ ได้ ไซ้แล้ว

๑ สัทธิกาวิย จะกล่าวด้วยตำรายา คือสัตว์รพคุณ
ดำเร็จ อันอาจารย์ในก่อนประมวญไว้ ให้แก้สัตว์รพโรค
ต่าง ๆ สืบกันมา

ในที่นี้จะว่าแต่สัตว์รพคุณวิเศษ คือคณะสัตว์รพยา
ซึ่งจะแก้สัตว์รพจักษุโรค สัมมุติว่าต้อต่าง ๆ นั้นโดย
ในยดงัน

๑ ยาชื่อเทวจักษุ เขาพิมเสน พริกถ่อน จึงแห้ง
กะเทียม ชมันอ้อย ไพล สิ่งละส่วน ยอดมะกอก
ยอดมะตูม สิ่งละ ๒ ส่วน ดินกนาศุทธิ ๕ ส่วน ทำ
เป็นจุนบดด้วยน้ำมะนาว ทำแห้งไว้ ฝนบ้ายจักษุ แก้ว
ต้อเนื้อ ต้อสาย แดงจักษุแดงเป็นสายโตหิตต่าง ๆ
แก้วเม็ดดีให้จักษุช้ำ แก้วยอดฤศดวงชั้นในจักษุก็หาย
ต้นนี้

๒ ยาชื่ออินทจักษุ เขาพริกถ่อน จึงสด กระเทียม
ไพล กะเทียม ใบผักเค็ด ใบบับ สิ่งละส่วน ดินกนาศุ
ทธิ ๕ ส่วน ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำมะนาว ทำแห้งไว้

ฝนด้วยน้ำมะนาวบ้ายจักษ์ แก้วศัดวงถมชั้นจักษ์ให้
จักษ์เบยก แก่น้ำจักษ์ตกหายสิ้นคั่นัก

๓ ยารื้อเทพยจักษ์ เอาพิมเสน พริกอ่อน สมอ
ไทย สมอพิเภก คุกกะค่าน้ำเงินสุทฺธิ สังข์สุทฺธิ
มัดตักคีตาสุทฺธิ ดั่งละส่วน ดินถนนำ ๒ ส่วน ทำ
เป็นจุนบดด้วยน้ำนมพะ ทำแท่งตากไว้ใหม่กว่า
จะแห้ง ฝนด้วยน้ำท่าบ้ายจักษ์ แก้วรพต้อต่าง ๆ
ทั้ง ๓ ฤคฺขุนหายสิ้นวิเศษนัก

๔ ยารื้อดังขรคัมม์ เอาสมดลัด พิมเสน ดั่งละส่วน
ดินทเถแซ่น้ำมะนาวไฉยงรุ่ง แล้วเอาต่างเดี่ยว จึงเอามา
แซ่น้ำท่าไว้แต่เช้าถึงเที่ยง แล้วเอาตากแดดให้แห้ง
๓ ส่วน รากฟ้าแบ้น ดินถนนำสุทฺธิ สังข์สุทฺธิ ดั่ง
ละ ๔ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ ฝนบ้ายจักษ์
แก้วรพต้อให้ปัดให้เคื่องต่าง ๆ แก้วศัดวงถมชั้นจักษ์
ก็ได้ หายวิเศษนัก

๕ ยาชื่อแผ้วไฉนา เขาพิมเสนส่วน ๓ ใบผักเค็ด
หอม ขิง กัดบัวหลวง ดินทอ ดินถ่านสุทฺธิ
ถึงละ ๘ ส่วน ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำมะนาว ฝนได้
แผ้วจักขุหายวิเศษนัก

๖ ธรรมยา & ขนอัน^๕ ของข้าพระพุทธเจ้า ขุน
ราชเนตร ทูตเกล้าฯ ถวาย ขอเดชะฯ ได้ใช้แล้ว

๗ สติการีย จะกล่าวด้วยคำราชา คือวิเศษ
ธรรมคุณล้ำเลิศ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวญไว้
คือคณธรรมยา ให้แก่สรรพโรคทั้งปวงต่าง ๆ สืบกันมา
ในที่นี้จะว่าแต่ธรรมคุณวิเศษ คือคณธรรมยา
ซึ่งจะแก้สรรพโรค สัมมุติว่าคือทั้งปวงนั้นโดยในยดั่งนี้

๑ ยาชื่ออินทโชติ เขาสมดสด ลูกกะต๋าน้ำทอง
ถึงละ ๔ ส่วน ฝนสุทฺธิ เบี้ยผู้เฒ่า สังข์เฒ่า อุกพิศ
คี่ปลัด ถึงละ ๒ ส่วน คิงูเหล็กอม คีถายอน ก่ายาน
ถึงละ ๓ ส่วน พิมเสน ดินถ่าน บัดดังกี่คิลา ครั้งคุ่น

เปลือกมะขามขบ ดีเดี่ยวเทศ ผลจันทร์เทศ แก่นจันทร์
 ทั้ง ๒ แก่นสน แก่นขร้องแมว แก่นเหล็ก ราก
 หนุ่ยนาง รากคัตมอน รากคาดหม่อน หัวหมู
 ผดมะฝ่อ ถึงตะ & ส่วน ทำเป็นจุดบดด้วยน้ำมะงัว
 ทำแห้งไว้ ฝนใส่จักษุ แก้อั้วรพค้อทั้งปวงหายดีนัก ข

๒ ยาชื่อรัตนโรค เขาเขี้ยวผู้เฒ่า ดีปลี ถึงตะ ๒ ส่วน
 คีตาขอน ๓ ส่วน พิมเสน ดินธำ บัดดังกีตา
 แก่นส้มโอไทย แก่นขร้องแมว แก่นเหล็ก รากกำจาย
 ถึงตะ & ส่วน ทำเป็นจุดบดด้วยน้ำมะนาว ทำแห้งไว้
 ฝนใส่จักษุแก้ค้อหมอก แดแก้คำข้ำทั้งปวงก็ดี หายสิ้น
 วิเศษนัก ข

๓ ยาชื่อสุวรรณไกรดาศ เขาชาดหรรคุณเงินส่วน ๓
 บัดดังกีตา เม็ดตโนมะฝ่อ เปลือกมะขามขบ แก่น
 จันท์แดง แก่นขร้องแมว พิมเสน ถึงตะ & ส่วน
 ทำเป็นจุดบดแทรกทองคำเปลวพอควร บดด้วยน้ำ

ดอกไม้เทศทำแห้งไว้ ฝนใส่จักษุ แก้อั้วรพค้อทังปวง
ซึ่งกระทำไห้ปวดเคือง แดถ่มจักษุมิขินนินหายตั้นัก ข

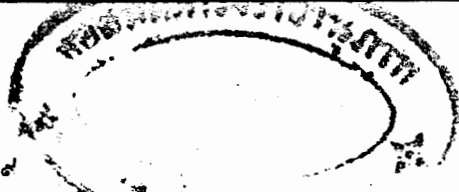
๕ ยาชื่อแผ้วอากาศ เขาสมดลัดส่วน ๑ ดีปลี
พริกไทย ถึงละ ๕ ส่วน ขิงแห้ง ๘ ส่วน ดินถนำ
ขมิ้นอ้อย โปด ถึงละ ๑๖ ส่วน ทำเปนจุนบดทำแห้งไว้
ฝนด้วยน้ำท่าได้จักษุ แก้อั้วรพค้อทังปวง แดแก้จักษุ
ซ้ำแดงเปนสายโลหิต แดแก้หมอกมัวกั่มจักษุมิได้เห็น
อันใด หายตั้นตั้นัก ข

สรรพยา ๕ ขนานนี้ ของขุนทิพยเนตร ได้ใช้แล้ว

๑ ดิถีการิย จะกล่าวด้วยคำรายา คือวิเศษ
สรรพคุณสำเร้จ อันอาการิยในก่อนประมวญไว้ ให้
แก้อั้วรพโรคทังปวงต่าง ๆ สឹบกันมา

ในที่นี้จะว่าด้วยสรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยา
ที่จะแก้ ซึ่งโรค อันเปนชาติคือสรรพทิดนั้นโดยในยดงัน

๑ ยาชื่อประสะเกลือ เขาผาง น้าบวมขม น้า
 รากหญ้าคา น้าเกลือ น้าสดดีโต น้ากระทือ น้าบรเพ็ด
 เขาเสมอภาคได้กะทะตวงกวนไปให้จับขึ้นได้ ให้กินหนัก
 สดถึง ๑ แก้วรวพรอกหืด ซึ่งกระทำไห้หายใจดังครอก ๆ
 แก้อืดโรคเกิดในกองสมุฐานน้าหยาดนวิเศษนัก ฯ

๒ ยาชื่อประสะน้ามะนาว เขาผลดัมบ้อย ราก
 ดัมกึ่งทั้ง ๒ กะเทียม พริกไทย ดิปต์ ชิงแห้ง
 ดินประสิดิวขาว ต้านดัม เขาเสมอภาค ทำเป้นจณ
 แล้วจึงเขาน้ามะนาวใส่ตงให้ท่วมยาทั้งนั้น จึงเอาชุน
 ตังไฟกวนให้ขึ้นได้ กินหนักสดถึง ๑ แก้วรวพรอกหืด
 ทั้งปวง ซึ่งกระทำอาการให้หอบให้จับ แก้อืดโรค
 อันเกิดแต่กองเสมหะสมุฐานน้าหยาดนวิเศษนัก ฯ

๓ ขนานหนึ่ง เขาถกมะแว้งต้น ถกมะแว้งเครือ
 น้าถกมะเขือขิน น้าสดดีโต น้ามะงั่ว น้ามะนาว เขา
 เสมอภาค แล้วจึงเอาใส่ในขันดำริด เอาชุนตังไฟแกดบ
 ไห้ววด แล้วจึงให้กินถวยน้าหนึ่ง แก้วรวพรอกหืด

ทั้งปวง ซึ่งกระทำให้ออบให้โอให้จับ หายใจตั้ง
 แดแก่สรรพโรคอันเกิดแต่กองเสมหะฐานหายต้นนี้ ฯ
 & ชนานหนึ่ง เขารากมะแว้งทั้ง ๒ รากมะเขือชน
 ราชพฤกษ์ทั้ง ๕ มะเกลือทั้ง ๕ รากหวายขม ราก
 หวายถึง รากไม้รวก เทียนดำ เขาเสมหะภาค ดอง
 ด้วยน้ำตาลสด กินแก่สรรพโรคหืดหายต้นนี้ ฯ
 สรรพยา & ชนานนี้ ของขุนสัทธาภิรมหา ได้ใช้แล้ว

๑ ดิทธิการิย จะกล่าวด้วยคำราชา คือวิเศษ
 สรรพคุณล้ำเลิศ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวญไว้
 ให้แก่สรรพโรคทั้งปวงต่าง ๆ ดื่บกันมา

ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยา
 ซึ่งจะแก่สรรพจักษุโรค สมมุติว่าค้อต่าง ๆ นั้นโดย
 ในยดิ่งนี้

๑ ยาชื่อแดงใหญ่ เขาอบเชย ขมิ้นอ้อย กลอย
 สิ่งละส่วน โกฎเชียง โกฎบัว โกฎจุลาดำพา โกฎ

พุงปลา ไก่ชฎามังซี กฤษณา กดำพัก ผดจันทน์
 แก่นชรวงแมว แก่นเหล็ก แก่นปรู แก่นสน เปราะ
 หอม กายาน ครั่งคั้น ดีเยี่ยมเทศ เม็ดดีโนมะเฟือง
 เม็ดดีโนมะฝ่อ ชาตหระคุณไทย กำมถันแดงสุทธิ
 นำประธานทองสุทธิ สังข์เผา อุดพิศ หัวหมู หัวน
 กีบแรด หัวนร้อนทอง ชลูด คีปดี ผืนสุทธิ
 อำพันทอง สมดเชียง พิมเสน ถึงละ ๒ ส่วน
 ดินถ่าน มัตตังก คีตา ถึงละ ๘ ส่วน จันทน์แดง
 จันทน์ขาว ถึงละ ๑๖ ส่วน ทำเป็นจุนหมักน้ำมันโค
 ด้วคั้นหนึ่ง จึงเอามาบดด้วยน้ำดอกมะติ เมื่อจะบดนั้น
 ให้ตุลุษให้คั่วแล้วจึงบด ทำแห้งไว้ ฝนด้วยน้ำดอกมะติ
 บ้ายจักษุแก้สรรพค้อมพิศม์ กระทำให้ปวดเคืองต่าง ๆ
 ให้จักษุแดงก็หายสิ้นดันทัก

๒ ยาชื่อสังขรคัมม์ เอาพิมเสนในปดองไม้ เทียน
 ดัตบุษ เปราะหอม เม็ดยูเฝ้า หอยชมเฝ้า ถึงละ ๒ ส่วน
 แก้วแกลบสุทธิ ๓ ส่วน สังข์ขาว สังข์หนาม มัตตังก

คีตา ตุกะตำนำทองสุทฺธิ ดั่งละ & ส่วน ก้านละหู่
 แดง & ส่วน ดันทเด & ส่วน นานมเลื่อ ฝุ่นจั้น ดั่ง
 ละ ๖ ส่วน ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำเพ็ญเดือน ๑๒ ทำ
 แท่งไว้ ฝนด้วยน้ำดอกมะติบ้ายจักษุ แก้เจ็บจักษุแดง
 เปนสายโลหิต แก้แสบ แก้วร้อน ปวดเคือง แดแก่
 น้ำจักษุไหลมีได้ขาดนั้นหายคั้นัก ข
 ธรรมยา ๒ ขนานนี้ ของขุนราชเนตร ได้ใช้แล้ว

๑ สิทธิการีย จะกล่าวด้วยคำราชา คือวิเศษ
 ธรรมคุณดำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวญไว้
 ให้แก่สรรพโรคทั้งปวงต่าง ๆ สืบกันมา

ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คืออภินิหาร
 ที่จะแก้อันโรค กล่าวคือชาติวาโยพรตัก อันบังเกิด
 แต่กองบักขฏ แลรัตษาฏระคนกันนั้น โดยในยดั่งนี้

๑ ยาชื่อตรีสัตถิมิตา เขาบรเพ็ด ชิงแห้ง ดั่ง
 ละส่วน รากอังกาบ พริกไทย ดั่งละ & ส่วน

ขมิ้นอ้อยดั่งละ ๒๐ ส่วน ใบส้มอทธเดรดเอาแต่ก้าน
 ๓๐ ส่วน कुตีการกันเข้าใส่หวดหนึ่งให้สุก แล้วจึงเอา
 มาทำเป็นจุน บดทำแท่งไว้ กระจายน้ำขิง น้ำข่า
 น้ำส้มด่างได้ ให้กินหนักดั่ง ๓ แก้วมพรรดึก อัน
 บังเกิดในกองบักขางแตรขาง ซึ่งระคนกันกระทำ
 ให้กำเรบขนนหายคืนก็ ๖

๒ ยาชื่อทำตายเมฆ เอาพวยร้ายใบ ๗ ยอดมาหั่น
 ให้สุก แล้วเอาปดายนัน ๓ มะขามเปียก ๓ ผล
 ตำให้แหลกดี แล้วจึงเอาน้ำปดามาเคตาให้เข้ากัน แล้ว
 จึงให้กินให้หมด แก้วมในกองพรรดึกให้ตกคืนคืนก็ ๖

๓ ยาชื่อมหาวยเวก เอาผลมะกรูดสด & ผล
 คีระหอม ๓๐ คีระ คีระกะเทียม & คีระ มะขามเปียก
 ๓๐ ผล สดดีโตสด & ตำดั่ง เกดือ ๒ บาท ทำเป็นจุน
 บดให้กินเป็นยาลดหนักดั่ง ๓ แก้วมในกองพรรดึก
 คืนก็ ๖

๔ ยาชื่อตรีผลาใหญ่ เขากะเทียมบาท ๑ ส้มอไทย
 ส้มอเทศ ส้มอพิเภก ส้มอทเถ ส้มอน้ำ โพล หวานน้ำ
 ผิดมะกรูด ใบกะเพรา มหาหิงคุ์ ถึงละ ๒ บาท
 เก็ดือดินขาว ๓ บาท ผดมะขามบ้อม ดอกชมพูเท็ดเทศ
 ถึงละ ๕ ตำดั่ง ทำเป็นจุนบดนำมะกรูดให้กินหนัก
 ดั่ง ๓ แก็ดมพรรดักอันบังเกิดในกองบักขางูแฉว็ดขางู
 ระคนกัน กระทำให้แน่นให้ดั่งในนาถึ แลอุจจาระ
 มีออกนั้ หายวิเศษนั้ ๖

สรรพยา ๕ ขนานนี้ ของขุนราชโอสถ ได้ใช้แล้ว

๑ สิทธิการีย จะกล่าวด้วยคำราชา คือวิเศษ
 สรรพคุณดำเรีจ อันอาจารย์เจ้าในก่อนกล่าวไว้ ให้
 แก่สรรพโรคทั้งปวงต่าง ๆ สืบกันมา

ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยา
 ที่จะแก่วัโรดสรรพดมทั้งปวง อันกำเวิบพดชินเบองบน
 นั้ โดยในยดั่งนั้

๑ ยาแก้ลมชื้นสูง เขายาคำ กั้นชา อุดพิศ
 คองตั้ง สิ่งละ ๔ ส่วน กระเทียม ๖ ส่วน หวานน้ำ
 ระเอมเทศ โกงน้ำเต้า โกงพุงปลา มหาหิงคุ์ สิ่ง
 ละ ๘ ส่วน หวานเปราะ ผลผักชี ตับดี สิ่งละ ๑๒ ส่วน
 ชิงแห้ง แก่นแสมทะเล รากส้มกุ้ง สัก้าน สิ่งละ ๑๖ ส่วน
 พริกไทย เปลือกกันเกรา สิ่งละ ๒๔ ส่วน ทำเป็นจุน
 มดตะดา^๕ยนาฝาง^๕รองให้กินหนัก^๕ตั้ง ๓ แก้ลมชื้นสูง
 หายคืนัก ๒

๒ หนึ่ง เขาการบูร ๔ ส่วน กระเทียม ชิงแห้ง
 ตับดี ขมิ้นข่อย โพล หวานน้ำ สิ่งละ ๘ ส่วน เถ้า
 หญาชันภาค หัวหมู สิ่งละ ๑๖ ส่วน บรเพ็ด สิ่ง
 ละ ๒๔ ส่วน ไบมะคุม ไบคนที่ล่อ ไบเสดา พริกไทย
 สิ่งละ ๑๖ ส่วน ทำเป็นจุนมดตะดา^๕ยนาฝาง^๕ให้กินหนัก^๕
 ตั้ง ๓ แก้ว^๕โยอันกำ^๕เวม^๕กตา^๕ซัน^๕เบอง^๕ม^๕น^๕น^๕หายคืนัก ๒

๓ หนึ่ง เขาโกฎิ โกฎิเขมา มหาหิงคุ์ สิ่ง
 ละ ๔ ส่วน การบูร กานพลู ดอกจันทร์ ผลพิลังกาสา

กัณฐา สิ่งตะ ๖ ส่วน โกฎบัว สมอเทศ กดำพัก
 จันหมด พริกหอม ตับดี สิ่งตะ ๘ ส่วน พริกไทย
 ๕๐ ส่วน ทำเป็นจุนบดตะดา^๕ยน้ำผึ้งให้กินหนักตั้ง ๓
 แก้วหรือจนกว่าจะตกถ้ากระทำให้คึดุ้มคึดั่ง แดแก่ดม
 อันให้มือตายเท้าตาย แดเป็นเห็นบชา แดแก่สรรพดม
 ใหญ่ทั้งปวง อันบังเกิดในกองธา^๕คุนั้นหายวิเศษนัก ฯ
 สรรพยา ๓ ขนาน^๕ ของหลวงทิพยรักษา ได้ไว้แล้ว

๑ ดิถีการิย จะกล่าวตำรายา คือวิเศษสรรพคุณ
 ตำเรัจ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวญไว้ ให้แก่
 สรรพโรคทั้งปวงต่าง ๆ สืบกันมา

ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยา
 ที่จะแก้ โรคอันเป็นจะระณะกล่าวคือวิทราภิโรค เหตุ
 ด้วย วาโย โดहित มังษะทั้ง ๓ ระคนกันวิบัติ ตั้งเป็น
 ขอบ^๕ขัน สมมุติว่าสมพิศมันนโดยในยดงัน

๑ ยาแก้วิทยาธิโรค ให้ไปกั้นใจตากเขาเปลือก
มะพร้าวที่ตะเปลือก ให้ได้ ๓ เปลือก ๆ สามนิ้ว เปลือก
แรกลง อิ เปลือกที่สองลง สุ เปลือกสามลง ทิ แล้ว
จึงเอาแฉ่มาทำลาย รากไม้รวก ยาเข้าเย็นทั้ง ๒ ถึงตะ
คำตั้ง ๓ คัมตามให้กินแก้ พิศม์ฝภายในภายนอก ซึ่ง
กระทำพิศม์ให้คั่ง แต่สดบไปก็ดี หายวิเศษนัก ข

๒ ขนานหนึ่งเอา ขมน้อย ๓ แบ่งเข้าหมาก
๒ ส่วน เข้าใหม่ ๔ ส่วน ใบชมดต้น ๘ ส่วน ทำ
เป็นจุนบดด้วยสุราพอกสรรพฝอนมพิศม์ทั้งปวง ซึ่ง
กระทำให้คั่ง แต่สดบ้านร้อนต้นหนาวนั้นหายดีนัก ข

๓ ขนานหนึ่งเอา ขมน้อย ๘ แวน น้ำตาลโคหนด
หนักตั้ง ๓ คีระบ้านต้นตั้ง ๓ ทำเป็นจุนบดพอกฝ
อนมพิศม์ทั้งปวงหายดีนัก ข

๔ ขนานหนึ่งเอา เข้าสุก ๓ บั้นเผาให้ใหม่ พดู
กินจับ เปลือกโปลง ๒ ตั้ง ใบชมดต้นเท่ายาทั้งหลาย
บดด้วยสุราพอกสรรพฝอนมพิศม์ แต่ทั้งดูคบุโพด้วย
ดีนัก ข

๕ ฆานหนึ่ง เขาไม่อินเน่าที่อยู่ใหนักำมือ ๑
 ฆมันอ้อย ๗ แว่น เข้าเบือ ๓ หยิบ บดให้ละเอียดพอก
 พนักได้ แก้วรพพิศม์ ผงทองหายคืนก็ ๗

๖ ฆานหนึ่งเขา ไบมะกา ๑๘ ไบ เข้าตุ๊กเผา
 ให้ใหม่ ๓ บิน แบ่งเข้าหมาก ๓ ลูก น้ำตาลโตนด
 หนักบาท ๑ ทำเป็นจุณเคี้ยวด้วยสุรา พอกแก้ ผงทอง
 หายวิเศษนัก ๗

สรรพยา ๖ ฆานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า ๗
 ประดิษธิเวทยา ทูตเกล้า ๆ ถวาย ๗

๑ สิทธิการีย จะกล่าวคำรายา คือวิเศษสรรพคุณ
 ดำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมอญไว้ ให้แก้
 สรรพโรคทั้งปวงต่าง ๆ สืบกันมา

ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยาที่จะ
 แก้ซึ่งโรคอันเป็นจะระณะโรค กล่าวคือบ่วง ๕ ประการ
 นั้นเป็นต้น บ่วงอันเลิศเป็นที่สุดตามอาจารย์กล่าวไว้ดังนี้

๑ ยาแก้ปวด & ประการ เขาไหล ผิวมะกรูด
 กะเทียม ขมิ้นอ้อย ตรีกระดุก ดั่งละ ๔ ส่วน กระที่
 หวานน้ำ บรเพ็ด ดั่งละ ๖ ส่วน ทำเป็นจณบดทำแห้งไว้
 กระจายหน้าร้อนแทรกพิมเสน ให้กินแก้ปวด & ประการ
 แดแก่สรรพวิธโรคคุดิสารก็ได้ หายสิ้นคืนนี้ ๖

๒ ขนานหนึ่ง เขากำมะถันเหลือง ผิวส้มโอ ราก
 ค้อได้ รากหวายถึง นมจาก เขาเสมอภาค ต้มตาม
 วิธให้กินแก้สรรพปวดทั้งปวดหายสิ้น ๖

๓ ขนานหนึ่งเขา กาบหมากเผา บรเพ็ดเผา
 กะปิดีเผา เขาเสมอภาค ทำเป็นจณบดทำแห้งไว้
 กระจายหน้าร้อนได้แทรกพิมเสนให้กิน แก้ปวดทั้งปวดหาย
 คืนนี้ ๖

๔ ขนานหนึ่งเขา ตรีกระดุก ขมิ้นอ้อย กะเทียม
 ดั่งละ ๔ ส่วน ถ่านส้ม แก่นแสมทเด เปิดอกมะรุม
 โปด ขาดัง ดั่งละ ๕ ส่วน สัก้าน ผิวมะกรูด การบูร
 ดั่งละ ๖ ส่วน กระที่ เจดมุดเพลิง ดั่งละ ๗ ส่วน

ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ ๑๐๐ ลูก ๑๐๐ ลูก ๑๐๐ ลูก ๑๐๐ ลูก
ให้กินแก้มวง & ปรกการเป็นต้น บ้างอันเศษเป็นที่สุด
นหายคืนนี้ ๗

๕ ขนานหนึ่งเอา คีรีกะฐุก หวานน้ำ แผลกหอม
เปราะหอม หัวหมู เปลือกโมกมัน สิ่งละส่วน
รากกะเทียม ๘ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ ๑๐๐ ลูก
นำกระดาษาอันควรแก้โรคอื่นแต่เย็น แทรกพิมเสนให้กิน
แก้มวงตามซึ่งกระทำให้อาเจียนหายคืนนี้ ๗

สรรพยา & ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า ขุน
ดิถีธานี ทูลเกล้าฯ ถวาย ขอเดชะฯ ได้ ไซ้แล้ว

ตำรายาหอม

ของนายพันโท หม่อมเจ้ากรมดิถี

๑ ดิถีการิช พระตำราหลวงคงไว้แก่ปฐม สำหรับ
ได้ถวายพระมหากษัตริย์มาทุกพระองค์ แก่พระโรค
อันพิการต่าง ๆ ทั้งเจริญพระชนมพรรษา สำหรับ

มิให้พระธาตุพิการ แล้วยให้รักษาพระดวงจิตรแต่ให้
 บรรวมหลับ แก้วไข่น้ำต่าง ๆ แก้ววิดสีดวง แก้วไอ
 แก้วหืด แก้วพระโลหิตคกทวารทั้ง ๘ แก้วในท้อง แก้วผดาด

ถ้าจะทำยาอินทโอสถ

ให้เอาโคโรก ๑ สติง ลูกจันทน์ ๑ สติง กานพลู
 ๑ สติง ขำพันทอง ๑ สติง กระดำพัก ๑ เพ็อง กฤษณา
 ๑ สติง หนุ่ยฝรั่ง ๑ สติง ทองคำเปลว ๒ ไพ ซอเม
 เทศ ๒ สติง ขอนดอก ๑ สติง โสม ๒ ไพ แผลกหอม
 ๒ สติง อบเชยเทศ ๒ สติง เห็ดมุดเล็ก ๑ สติง
 พิมเสนไม้ไผ่ ๑ สติง ชาติหระคุณจีน ๑ สติง กำมะถัน
 แดง ๑ สติง สมดเชียง ๑ เพ็อง เถามวกแดง ๑ สติง
 จันทน์แดง ๑ สติง จันทน์ขาวเทศ ๑ สติง บดด้วย
 น้ำยาหมู่นะถายน้ำดอกไม้มเทศ แล้วยสำหรับแก้วไข่น้ำ
 แก้วต่าง ๆ บันเม็ดเท่าลูกพุทธรักษา ๑ เม็ด แก้วหืด
 แก้ววิดสีดวง แก้วในท้อง จำเวิญพระอาหาร จำเวิญ
 พระธาตุ จำเวิญพระชนม์

ยาเทพมงคล

ให้เอากระดูกงัว ๑ กระดูกกา ๑ กระดูกงูเห่าต้ม ๑
 กระดูกงูเห่า ๑ กระดูกปลาพูน ๑ กระดูกงูคดมี
 ดมิงคตา ๑ กระดูกห่าน ๑ เขี้ยวเดือ ๑ เขี้ยวจระเข้ ๑
 กรามแรด ๑ กรามช้าง ๑ เขากวาง ๑ ขมข่อย ๑
 ยาทางนเผา รากดินขี้ ๑ ขี้แมลงดำขี้ ๑ หน่อแรด
 ขี้ ๑ ถนทเดขี้ ๑ โปดขี้ ๑ งาช้างขี้ ๑ น้า
 ประดานทองสด ๑ คูดิก้า ๑ ม้าเหมี่ยว ๑ ทองคำ
 ปรตว ๑๐ แผ่น ขมดเชียง ๑ พิมเสน ๑ หนุ่ยฝรัง ๑
 ขำพันทอง ๑ เอาตั้งตระเดมอภาค แฉ่หอบ แก้วก
 แก้วดตบต่าง ๆ ให้แพทย์พิจารณาใช้ยาพอสมควร
 แก้โรค แก้วสารพัดโรคสารพัดไข้ต่าง ๆ

หมายรับสั่งครั้งรัชกาลที่ ๒

๑ พระเจ้าตากเซอ พระองค์เจ้าครอกนวม (คือ กรมหลวงวงษาธิราชสนิท) รับพระราชโองการได้เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่าให้ยกขบวนเข้าครุหมอนั้นให้พิเศษแต่งเครื่องไหว้ครุ บายศรีทอง ช้าย, ขวา, ๒ ตำรับ เครื่องกระยาบวด ๒ ตำรับ คีร์สะสุกร ๒ คีร์สะ เบ็ดพวงคู่ ๑ ไก่พวงคู่ ๑ แม้งหอม น้ำมันหอม รูป ๓ เต็ม เทียนหนักเต็มละ ๒ สดับถึง ๓ เต็ม ให้มาตั้งณโรงหมอเพลาเข้ายามรุ่ง แต่ณวัน ๕ ๖ ๑๑ คำ (ตรงกับแม่เบญจศก จตุศักราช ๑๑๘๕ พ.ศ. ๒๓๖๖) อนึ่งบพิภพขมของไชยเข้ามาประโคมแต่ณวัน ๕ ๖ ๑๑ คำ เพลาบ่ายโมงหนึ่ง พระสงฆ์จะได้สวดมนต์ อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง ข เวนนายรัตนบรรยงก์

วิธีต่อไปนี้ เข้าใจว่ากรมหลวงวงษาธิราชสนิททรงจัดไว้ แต่เมื่อในรัชกาลที่ ๓ ด้วยหันเศรเข้ามาตั้งห่างแต่ในรัชกาลที่ ๒

วิธักรักษาพยาบาลไทยนั้น เมื่อแรกเจ็บเพทชรยังกำเริบอยู่
 กาลังตัวยังไม่อ่อนลง ถ้าเป็นดังนอยาเพอกินยาให้
 ตัดไข้ขาดทีเดียวก่อนเลย ด้วยว่าขมิบกเป็นอีก เถิงยา
 จรมฤทธิ์มากคัตขาดเร็วได้ ในเจ็ดวันเก้าวันสิบวันยี่สิบวัน
 ไช้นมกมาจับอีก เป็นไปดังนี้เพราะไม่ได้ถ่ายให้เพทชร
 อ่อนลงก่อนกินยาตัดให้ขาดนั้น ผู้ใดเป็นโรคไข้สัน
 ภิให้ถ่ายด้วยต้เกล็ดไทยก็ได้ ต้เกล็ดเทศก็ได้ เอายา
 ที่ให้รากตามที่ชอบใจกิน ไล่ปนกับต้เกล็ดสักน้อยหนึ่ง
 ภิให้รากออกสามหนสี่หน ถ่ายให้ตงห้าหกหน ให้
 อดของแสดงมีเนอดัดตัว นามัน เขาเหนียว กระจับ สุรา
 เป็นต้น ให้รักษาตั้งนสี่กสองวันสามวันก่อน ภายหลัง
 จึงให้กินยาเทศชื่อคันทิ ที่ไทยเรียกว่ายาขาว เขาคันทิน
 นั้นหนักหนึ่งหนึ่งแบ่งเป็นหกส่วน เมื่อไช่ล้างออกแล้ว
 ให้กินส่วนหนึ่ง แต่ในสองชั่วโมงกินทีหนึ่ง ๆ กินทุกที
 จนถึงเพตฉานอนหลับตกค้างคืน แต่เมื่อคืนนั้นแต่เช้ากิน
 เหมือนดังว่ามาแล้ว จนถึงเพลที่เคยจับ ถ้าไข้มาจับอีก

ก็ให้หยุดยาค้นนหนักว่าไซ้จะล้างออกอีก แล้วก็รบคัณ
 กิณอีกเหมือนหนหลัง รัชชาตั้งไซ้คงหายขาดทีเดียว
 ไมใครจะรดดับมาจับอีก คัณนหนักนหมชายที่ตักหันแตร
 สักห้าสิบขวด เขาว่าถ้าผู้ใดซื้อทั้งหมดจะขายเป็นขวด
 ละสิบเหรียญ ถ้าซื้อแค่ขวดเดียว จะขายเป็นสิบห้า
 เหรียญ คัณนในขวดเดี๋ยวน้ำหนัก ๒ บาท แบ่งเป็น
 ๕๗๐ มื้อ พอรักชากนไซ้สั้นให้หายขาดประมาณได้
 ๕๐ คน ตั้งนหมลูกหนักแล้วฤฯ

คำวาทะ โอสถ

๑ พระตำราชื่อมหาไชยเวก ท่านให้เอา คัมภ์ ๑
 มหาหิงคุ์ ๑ เทียนธอ ๑ เทียนเขมา ๑ ชเอนเทศ ๑
 ลูกผักชีด้อม ๑ ผักชีตา ๑ งค่าน ๑ เปราะหอม ๑
 โกฎักตกร ๑ รากจิงจ้อ ๑ หรดาน ๑ ลูกยี่หว้า ๑
 รากชะพลู ๑ เอาเส้มอมภาค ถึงดะคำดั่ง ๑ เอาพริกไทย ๑

ถูกจับทันที ๑ ดัสด์คุณ ๑ ยา ๓ ดั้งนี้ เขาหนักตั้ง
 ตะ ๑๖ ตำดั่ง ตำเป็นผงตะถายนำผงรวง กินตาม
 กาดั้งนั้น แก้กม ๑๕ ประการ เป็นต้นด้วยอุทงศ์มาวาท
 อคินิวัต มีตลวาท ตมขันให้แน่นในอกจกเดียดตั้งข้าง
 ตมขันในสันหลัง ตมขันทว่สรพวงค์ ตมขันให้หุ้หนัก
 ตมขันมือตาย ตมขันให้ร่าก ตมขันให้เดียด ให้เวี่ยน
 คีระ ตมขันให้เส็ดตกตัดคอ ให้แกด้วยยาน โรคถอย
 กุตายแด ตำรานพระญาณโรจ้เอามาแต่เมืองภูกาม
 พญาภูกามจะปรารถนาเป็นพระพุทธรเจ้าองค์หนึ่ง ถวาย
 ตำราแก่พระสงฆ์หลายพระตำรา ต้ค่าไว้ซึ่งทองหนึ่งแด ข
 ๒ ตำรายาชื่อไวยเทพี แก้วพระเด่มหะแห่ง เด่มหะ
 เห็นยว แก้กมบัตฆาฏอัมพฤก แก้กมกต่อน แก้กจกเดียด
 แก้วโรคในอดันตฤตุ ท่านให้เอา โกฎักตกร ๑ โกฎ
 กระจุก ๑ เทียนดำ ๑ เทียนแดง ๑ เทียนเขาวงกานี่ ๑
 อุกพิศ ๑ กระจาษแดง ๑ กระจาษขาว ๑ อบเชยเทศ ๑
 ลูกผักชี ๑ ลูกจันทน์เทศ ๑ ลูกจันทน์เทศ ๑ กระจวาน ๑

กานพลู ๑ ลูกเขน ๑ ยาทง^{๒๕}นเขาตั้งตะ^{๒๕}ตั้ง ๑ สมอเทศ ๑
 จุกะโรหินี ๑ สมุดแว้ง ๑ รากไคร้เครือ ๑ หวานน้ำ ๑
 ยาน^{๒๕}เขาตั้งตะ ๒ ตั้ง เจตมุดเพลิง ๑ แก่นแสมทะเล ๑
 ของคิง ๑ สหัสคุณ ๑ รากจิงจ้อ ๑ เปต้าน้อย ๑
 เปต้าใหญ่ ๑ ยาน^{๒๕}ตั้งตะบาท ๑ ยาคำ ๒ บาท มหาหิงคุ
 ๒ บาท คำเปนผงตะตายน^{๒๕}าผงเสวดยหนักตั้ง ๑ ประกอบ
 ทุดเกล้า ๑ ถวาย

๓ ยาขุมหาวยาโยทุดเกล้าทุดกระหม่อมถวาย พระ
 ตำราชื่อมหาวยา ท่านให้เอา คีปัด ๖ ตั้ง ใบเสเดา
 ๖ ตั้ง มหาหิงคุบาท ๑ พริกไทยบาท ๑ การบูร
 บาท ๑ ยาคำบาท ๑ รากทนต์บาท ๑ ขมิ้นน้อยบาท ๑
 สหัสคุณเทศบาท ๑ หวานน้ำ ๒ ตั้ง เจตมุด ๒ ตั้ง
 หัวหมู ๒ ตั้ง กระท้อ ๒ ตั้ง กระวาน ๒ ตั้ง
 น้ำประสานทอง ๒ ตั้ง เก็ดอสินเขา ๒ ตั้ง ขิง
 แห้ง ๒ ตั้ง รากชะพลู ๒ ตั้ง ลูกกระค่อมตั้ง ๑
 กานพลูตั้ง ๑ โกฎฟงปลาเพือง ๑ โกฎสอเพือง ๑

สรรพยา ๒๓ ^๕สิ่งนี้ คำเป็นผง ^๕ระถายนาผง, ^๕นาร้อน,
 น้ำส้มตำ, ^๕ก็ได้ แก้วมอ้มพาด ^๕ตมราทยักษ์ ^๕ตม
 บัดฆาฏ ^๕แก้วมอ้มพาด ^๕แก้วโตหิตแห้ง ^๕โตหิตคั้ง
 แก้วหัดโฮ ^๕แก้วริดดีดวงมอ้มกรือ ^๕แก้วถ่อนแห้งตงผัก
 แก้วได้เดือนได้ตาม ^๕แก้วมุกคิกจุมตฆาฏ ^๕แก้วฝานทอง
 ในอก ^๕แก้วจุกเดี่ยวคหายแต

๕ พระโอสถทรงสู้บ ข้าพระพุทธเจ้า ขุนเทว
 พรหมา ถวายแต่ณวัน ๕ ^๕๑ ^๕๑ คำ บีมแมเบญจศักดิ์
 (จุลศักราช ๑๑๗๕ พ.ศ. ๒๓๖๖) สรรพยา ^๕เนื้อไม้
 ไบชร้องแมวด ๑ ไบหนาด ๑ ไบมะแว้งทั้ง ๒ ไบมะเขือ
 ขึ้น ๑ ไบประคู้ ๑ ยาสูบเพ็ชรบูร ๑ เมื่อจะมวน
 แทรกพิมเส้นโรยหาย

๕ พระโอสถชื่อกัณฐ์คิเวก ^๕ถูกยออ้อนบาท ๑
 ลูกมะตูมอ้อนบาท ๑ รากส้มกั้งใหญ่บาท ๑ ผักส้มบือย
 บึงบาท ๑ เปลือกส้มุตแว้งบาท ๑ เปล้าทั้ง ๒ ^๕สิ่งละ
 บาท ๑ แล่มทั้ง ๒ ^๕สิ่งละบาท ๑ เจตมุตบาท ๑

ผักเผือกแดงบาท ๑ รากจิงจ้อ ๓ บาท ลูกพิถังกาสำ
 บาท ๑ ดอกตี่ง ๒ บาท หัวเข้าคำคำตี่ง ๑ ยาคำ
 คำตี่ง ๑ ลูกมะเขือขื่นบาท ๑ สัก้านบาท ๑ รากชะพดู
 บาท ๑ ขิงบาท ๑ ตีปดี่บาท ๑ ดินประสีวขาวบาท ๑
 ส่านส้มบาท ๑ เกด้อดินขาวบาท ๑ พริกไทย ๒ บาท
 การบูรบาท ๑ โพลบาท ๑ สิริสัตว์รพยา ๕๘ ตี่ง ทำผง
 กระจายน้ำส้มตำ น้ำส้มตำชู

๖ พระตำราน้ำคัมพิศม์ เปด็อกโพบาย ๑ เปด็อก
 พิภุด ๑ เปด็อกจิก ๑ ยาทางน้ำค้ำเอาน้ำตี่งถั่วถั่ว
 ไบส้มตำเอาน้ำ ๒ ถั่ว ไบพิมเส้นค้ำเอาน้ำ ๒ ถั่ว
 นามันพร้าวถั่ว ๑ ผืนหนักบาท ๑ หุงให้คั่งแต่น้ำมัน
 พระตำราหดวงศรีสัตธิธาร์ ทูตเกล้า ๑ ถวาย

๗ ตำหรับพระสัตธิธาร์ทองอิน ได้ไปฤกษาหดวง
 ราชรักษาแก้ว กับหดวงทิพิจักรทองแก้วสามคน ได้
 ประกอบพระโอสถทูตเกล้า ๑ ถวาย ได้เสวยครั้งหนึ่ง
 รื้อมหาจักรใหญ่ แก้วมพรรตัก ถมบัคฆาฏ ถม

ภูมิพุก ดมเมื่อยขบ แก่น^๕เข็ดกบาท ๑ แก่นแสมดำ
 ๒ บาท แก่นแสมทเด ๒ บาท เถาวัดเปรียงบาท ๑
 รากมะตูมบาท ๑ เปต่าน้อยบาท ๑ เปต๋าใหญ่บาท ๑
 ใบมะตูมบาท ๑ ใบคนที่สอบาท ๑ ใบหนาดบาท ๑
 ใบสะเดาบาท ๑ พริกเทศ ๓ ตำดั่ง ตูบกัจฉน์ ๒ ตำดั่ง
 ดอกจันท์ ๒ ตำดั่ง ตูกกระวาน ๒ ตำดั่ง กานพลู ๒ ตำดั่ง
 มหาหิงคุ์ ๓ บาท ยาดำ ๓ ตำดั่ง การบูร ๓ ตำดั่ง
 โถงกระตูกบาท ๑ โพลแห้ง ๒ บาท พริกไทยเท่ายา
 ๒ หาดาย ตำเป็นผงตายนาฝง, ๒ ตำดั่ง, กินหนัก
 ตำดั่ง ๑ ทุเลาชาคุดำเวณอาหาร แก้กุดเอียด แก้กม
^๕
 ๕ ๒

๖ ทรงรม พระพงษ์นรินทร์ ส่น ๑ ตำก ๑
 ๕ เนื้อไม้ ๑ ๑ พระอภัยมณีพระพงษ์ ใบตำโพงกาสลัก ๑
 ใบตะหุ้งแดง ๑ ๒

๗ ตำราขมตำราหวดง ๕ ๕ ๒ ชั่ง เสน ๑๐ ห่อ
 ๕ ห่อ น้ำมัน ๑๒ ทนาน ยาดำ ๓ ตำดั่ง มดยอบ
 ตำดั่ง ๑ การบูร ๓ ตำดั่ง ยางส่น ๕ ตำดั่ง ๒

๓๐ พระตำราวิธัมพยา เหาดมอเทศ ๑ ชิงแห้ง ๑
 ส้มุดแว้ง ๑ หวานน้ำ ๑ นำประสานทอง ๑ ลูกจันทน์ ๑
 ดอกจันทน์ ๑ กระจวาน ๑ กานพลู ๑ ขเอม ๑
 ภารบูร ๑ โกฎทั้ง ๕ เทียนทั้ง ๕ ลูกเอน ๑ ราก
 ไคร้เครือ ๑ คีปัดเต้ายาทงหลาย ตำผงตะถายนาฬง
 กินส์ดิ่ง ๑ แก้วมทั้งปวง วิงเวียนปอดมวน แก้วใช้
 บัศสำวะไหลด ตะถายน้ำร้อนกิน แก้วนี้นิบาตตะถาย
 น้ำส้มด้า แก้วกุดเสียดตะถายน้ำกุ่มทั้ง ๒ ตำราชูณราช
 นิทาน ประกอบทุตเกล้า ๆ ถวาย ชอบด้วยพระโรค ฯ

๓๑ พระตำรายาเขียว ท่านให้เอา ไบมะยม ๑
 ไบมะเฟือง ๑ ไบหมากผู้ ๑ ไบหมากเมีย ๑ ไบส้ม ๑
 ไบระงับ ๑ ไบทองหลวงไบมน ๑ ไบเงิน ๑ ไบทอง ๑
 ไบตำดั่งคั่วผู้ ๑ ไบชี้หนอน ๑ เชือกเขายอดคั่ววัน ๑
 ชมันน้อย ๑ ไบแคแดง ๑ ไบฝ้ายแดง ๑ ไบชี้เหล็ก ๑
 ไบผักเข้า ๑ ไบเชือกเขาหญ้านาง ๑ ไบชิงช้าชาติ ๑
 ไบแทงทวย ๑ ไบพริกไทย ๑ ไบถั่วระ ๑ แก้วใช้
 ถาดด้าด ฯ

๑๒ พระโอสถน้ำมัน แก้เห็บราเมื่อยชบฟกบวม
 ข้ำ ๑ กระท้อ ๑ โพล ๑ กระเทียม ๑ หอม ๑
 หัวหมู ๑ ใบผักเป็ดแดง ๑ ใบละหุ่งแดง ๑ ใบ
 มะค่าไก่ ๑ ใบผักเสี้ยนผี ๑ หย้าไทร ๑ เถาวัล
 เปรียง ๑ ยาทงนคาบคเอนา^{๒๕}ตั้งตะถั่ว ๑ ดอกจันทร์ ๑
 ดอกจันทร์ ๑ กระจิวาน ๑ กานพลู ๑ เทียนดำ ๑
 เทียนขาว ๑ เทียนเขาวงกานี้ ๑ ตั้งตะตั้ง ๑ การบูร
 ๒ ตั้ง น้ำมันคิปลัถ ๑ หุงให้คงแต่น้ำมัน ทาแก้
 เห็บราเมื่อยชบ ๒

๑๓ พระโอสถแก้ริดสีดวงงอกทวาร แก้เมื่อยอด
 ถ้ำโองธาตุ โกฎก้านพร้าว ๑ ผลเอน ๑ ผลกราย ๑
 รากโค้วเครือ ๑ เทียนดำ ๑ เทียนขาว ๑ เทียน
 เขาวงกานี้ ๑ ผลผักขี้ ๑ ผลจันทร์ ๑ ดอกจันทร์ ๑
 กระจิวาน ๑ กานพลู ๑ สมุดแว้ง ๑ จุกะโรหินี ๑
 สรรพยาทงน^{๒๕} ตั้งตะ^{๒๕}เพลง ๑ กระจิวาน ๑ กระจิวาน
 ขาว ๑ บุก ๑ กดยอย ๑ ทองคั้ง ๑ แก่นแถมทะเล ๑

หว่านนา ๑ เจตมุด ๑ รากจิ้งจอกหดวงสดึง ๑
 สหัตถ์คุณเทศ ๑ เปต่าน้อย ๑ เปต่าใหญ่ ๑ ส้มอไทย ๑
 ส้มอเทศ ๑ ส้มอพิเภก ๑ สรรพยาทงนี่ตั้งละสดึง ๑
 ยาตำ ๖ สดึง มหาหิงคุ์ ๖ สดึง ทำผงละลายน้ำส้มตำ,
 นามะกรุด, นามัง, ขอบเคชะ ๖

๑๕ พระโอสถทฤเตา แก่นเหล็ก ๖ บาท ส้มอไทย
 ๒ ตำดั่ง ส้มอเทศตำดั่ง ๑ เถาวัลดีเปรียง ๕ บาท
 โกงหน้ำเต้า ๕ บาท แก่นมะกาคำดั่ง ๑ รากราชพฤกษ์
 ๒ บาท จิงจ้อ ๒ บาท ไบมะกาแห้ง ๒ ตำดั่ง เทียนดำ
 บาท ๑ ผลผักชี ๒ สดึง ยาตำ ๒ บาท ขำดัด ๒ ตำดั่ง
 พระพวงษ์นรินทร์ ทูลเกล้าฯ ถวาย ขอบเคชะ ๖

รุ่งคืนวัน ๗ ๑๑ คำ บีมแมเบญจศักดิ์ เสด็จ
 พระโอสถต้ม พระพวงษ์นรินทร์ทูลเกล้าฯ ถวายเพลา
 ยำรุ่งดัดสิบเอ็ด ๖

ณวัน ๗ ๑๕ คำ บีมแมเบญจศักดิ์ (จุดศักราช. ๑๑๘๕
 พ.ศ. ๒๓๖๖) ถวายพระโอสถทฤเตา ตำราพระพวงษ์
 นรินทร์ ลงพระบังคน & ครั่ง ๖

๑๕ พระโสดถทรงรม พระพงษ์นรินทร์ ผักเบ็ญ
ใหญ่ทั้งต้นทั้งราก เกือบพอส้มควรว ต้มทรงรม ฯ

ตำราพระโสดถตั้งประจำเวลา

๑ พระโสดถถวายเพลเช้า ชื่อมันทชาตุ แก้ว
พระชาตุหย่อน โกฎทั้ง ๕ เทียนทั้ง ๕ ไคว้ไคว้อ
การบูร ผลผักชีทั้ง ๒ กระเทียมลู่ก ส้มุดแว้ง เปิดอก
โมกมัน จันทน์ทั้ง ๒ กานพลู เบญจกุด พริกไทย
ผลจันทน์เทศ สิ่งตะบาท ๓ เบญจกานี้ ๓ บาท จึง
ชกรวงบัว ๕ บาท บดด้วยน้ำร้อนเป็นองค์หนักตั้ง ๑ ฯ

๒ พระโสดถถวายเพลดึกโม่งเช้า ชื่อประดะมธุรส
แก้พระวายุเป็นพิษมีให้แน่นน้ำพระอุระ จึงบาท ๓
พริกไทย ๒ บาท ดีปลี ๓ บาท ดอกบุนนาคตำถึง ๓
ส้มุดแว้ง ๕ บาท อบเชยเทศ ๖ บาท กระชาย ๗ บาท
เทียนศาคักแทน ๒ ตำถึง ผลกระวาน ๘ บาท บดด้วย
น้ำดอกไม้ แทรกกะต้ำพักญวน ขอนดอก ชมดเชียง
อำพันทอง หนุ่ยฝรัน พิมเสน ละลายน้ำดอกไม้ ฯ

๓ พระโอสถถวายเพดาบ้ายสองโมง ชื่อสมุทราน
 วิบัติ แก่พระราชาวิบัติให้ ไปพระบึงคนหาประมาณมิได้
 บางที่คั้น บางที่เหือด บางคราวมาก บางคราวน้อย
 โกฎทั้ง ๕ เทียนทั้ง ๕ ถึงตะบาท ๑ พิศนาค ไคว้ไคว้อ
 การบูร ผักชีดา ถึงตะ ๒ บาท กระเทียมสด สมุดแว้ง
 เป็ดอกโมกมัน จันทน์ทั้ง ๒ กานพลู พริกไทย
 เบนจุกูด ถึงตะ ๓ บาท ผดจันทน์เทศ เบนกานี่
 เนระภู่ลี เปราะหอม กระเทียม ไซด กระชาย
 ถึงตะ ๔ บาท ใบกระวาน อบเชย ดีเสียดเทศ
 มะตูมอ่อน เป็ดอกผืนต้น เกสรบัวหลวง ถึงตะ ๖ บาท
 บดด้วยน้ำรากมะเดื่อต้ม เป็นองค์หนักถึง ๓ ข

๔ พระโอสถถวายเพดาทุ่มเคษ ชื่อโสฬศอักษนี้
 แก่ในกองพระเศษชาคุวิบัติหย่อน, พิการ, พระอาหาร
 บุค, เน่า, หยาบ, โกฎสอ โกฎเขมา เทียนดำ
 เทียนขาว กระวาน กานพลู บูรเพ็ด แก่นแถมสาร
 แก่นแถมทเด ถึงตะ ๒ บาท หวาน้ำ การบูร

มะตูมอ่อน ผักเผวแดง สิ่งละคำตั้ง ๓ สัก้าน ๒ บาท
 ษะพุดคำตั้ง ๑ ตีปัด ๖ บาท ชิงแห้ง ๒ คำตั้ง เจตมุด
 ๑๖ บาท พริกไทย ๑๖ บาท มหาหิงคุ์ ๘ บาท บด
 แทรกกระทือหมกเป็นองค์หนักตั้ง ๑ ๗

๕ พระโอสถถวายเพลาต้องยาม ชื่อจักษุชาติพิการ
 แก้วพระธาตุทั้ง ๕ วิปริตเหตวหยดย้อย พระวาโย
 กุชทวารพิการไม่ผายพระวาระ โกฎทั้ง ๕ เทียนทั้ง ๕
 แฝกหอม ไบกระวาน ดอกจันทร์ กานพลู การบูร
 ไคร้เครือ พริกอ่อน สิ่งละ ๒ บาท ผดผักชีดา
 หวานร้อนทอง พริก หอม สิ่งละ ๓ บาท เป็ดอก
 โมกมัน เป็ดอกโมกหลวง เบญจกูด สิ่งละ ๔ บาท
 กะเทียมสด เปราะหอม ส้มุดแว้ง ผดจันทร์เทศ
 สิ่งละ ๖ บาท เบญจกานี ๘ บาท บดด้วยน้ำมะตูมต้ม
 เป็นองค์หนักตั้ง ๑ ๗

๖ พระโอสถหิง แก้วพระวาโยบัตถาฏฐับพระวาระ
 มหาหิงคุ์ พริกไทย ชิง ตีปัด โกฎเขมา เทียนดำ

ตั้งตะबाट ๓ กานพดู การบูร ผดจันท์เทศ ตั้ง
ตะ ๒ บาท ไคร้เครือ มะตูมอ่อน ตั้งตะ ๓ บาท
บดด้วยน้ำร้อนเปะของคัหนักตั้ง ๓ ถวายเพดาเข้า
วันสิบเอ็ดค่ำ

๗ พระโอสถชื่อหิงษธาตุ แก้วพระวาโยกถ่อน
บัตฆาฏ ขัมพระวาตะ หวาน้ำ ขิงแห้ง คีปัด ชะพดู
ตั้งค้ำ เจตมุด มหาหิงค์ โกฎเฮมา เทียนดำ
ผดจันท์เทศ กานพดู การบูร มะตูมอ่อน ตั้งตะ
บาท ๓ พริกไทย ๓ บาท บดด้วยน้ำร้อนเปะของคั
หนักตั้ง ๓ ถวายเพดาเข้าวันสิบเอ็ดค่ำ

๘ พระโอสถชื่อวิประชาตุเคโซ เกิดอสังเขว
ตั้ง ๓ ขิงแห้ง ๒ ตั้ง คีปัด ๓ ตั้ง พริกไทยบาท ๓
มหาหิงค์ ๕ ตั้ง เทียนดาดักแคน ๖ ตั้ง มะตูมอ่อน
๗ ตั้ง บรเพ็ด ๒ บาท กานพดู ๘ ตั้ง สมอพิเภก
๘ ตั้ง มะขามบ้อม ๒ บาท ๓ ตั้ง สมอไทย ๓ บาท
ดอกจันท์ ๓ บาทตั้ง ข้าคาง ๓ บาท ๒ ตั้ง

กระชาย ๓ บาท ๓ ตำลึง ใบกะเพราแดง ๔ บาท ราก
ชะพลูบาท ๓ ตำลึง ๒ บาท รากเจตมูลเพลิงแดง ๓ บาท
ทำเป็นจุดบดด้วยน้ำร้อน ถวายเพตยาเย็น บำรุงธาตุ
มีเคไชเป็นต้น มิให้วิตถวิลการไปได้ ให้ตั้งพระมังคนหนัก
พระมังคนเบา เป็นปกติ ทั้งเจริญพระกาย เจริญ
พระอาหารให้บริบูรณ์ ๖

๘ พระโอสถทรงเหยียบ มุดข้างเถื่อน ๕ ตำลึง
ใบมะคำไก่ ๕ ตำลึง ข่าตาแดง ๕ ตำลึง ไพล ๕ ตำลึง
เถาว์ตเป็ยงสัด ๕ ตำลึง เกดือ ๕ ตำลึง ๖

